

DOWN TO #86 EARTH

Uitgave Vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Netherlands
Jaargang 15 / december 2024

Klimaat-
journalisten
lopen steeds
meer risico

Hoger beroep
Shell verloren,
wel winst op
inhoud

Nemo Guiquita

“Vrouwen staan altijd
in de frontlinie”

 MILIEU
DEFENSIE

8

Nieuwe frontlinie

Journalisten zijn nergens meer echt veilig, zegt Elisabeth Cantenys. Een verhaal maken over klimaatverandering of grondstoffenproblematiek is vaak even gevaarlijk als oorlogverslaggeving.

12

Hoger beroep

Milieudefensie verloor in het hoger beroep tegen Shell, maar toch gaf de uitspraak veel nieuwe hoop. Ook voor andere organisaties, in binnen- en buitenland.

22

Nieuw nationaal park

Nederland misbruikt labels voor natuur met het Van Gogh Nationaal Park, vindt ecooloog Patrick Jansen. "In dat park kun je gewoon naast een megavarkensstal of op een industrieterrein staan."

32

Rewilding in Nederland

Wilde natuur in Nederland, kan dat? Jeroen Helmers tekent hoe onze omgeving eruit zou zien als we de natuur haar gang laten gaan.

38

Amazonevrouwen

Steeds meer vrouwen eisen hun plek op in de machoculturen van de Amazone. Drie van hen vertellen. "Als vrouw moet je drie keer zo hard werken om een leiderschapspositie te bemachtigen."

26

Mijnbouw in Zambia

Activisten strijden al meer dan 10 jaar tegen de komst van een kopermijn in Lower Zambezi National Park. "Iedereen weet nu dat Zambianen niet over zich heen laten lopen."

Commentaar/Ceton

Samen 2.0

Vallen we in herhaling, of lijkt dat maar zo? Met een schuin oog op de inhoudsopgave van dit nummer opperde mijn redacteur: misschien moet je het over samenwerken hebben. Ze had een punt. Neem klimaatburgemeester Ilyes Machkor, die wil dat religie – en dan vooral de islam – onderdeel van de oplossing voor klimaatverandering wordt. Daarvoor werkt hij samen met, ik noem maar een voorbeeld, de bibliotheek (p 25). Of Elisabeth Cantenys, die een organisatie bestiert ter bevordering

van de veiligheid van journalisten. Bij dat netwerk zijn meer dan 150 organisaties aangesloten (p 8). Of Stichting Keti Koti Tafel, die mensen de kans geeft een open gesprek te voeren over discriminatie en uitsluiting. Zij doen dat samen met scholen, gemeentes en bedrijven, in dit geval: de Universiteit van Maastricht (p 44).

Rechtszaken vergen een waarlijk hoogstandje qua samenwerking. Neem de zaak tegen de komst van een kopermijn in Zambia (p 26), waar al meer dan 10 jaar

6/25/35

In actie/klimaatburgemeesters

In Nederland zijn naast reguliere burgemeesters ook klimaatburgemeesters aan het werk. Deze vrijwilligers helpen hun gemeente duurzamer en groener worden. Zo richt Elisah Pals zich op lokale politici en probeert ze als psycholoog mensen in actiestand te krijgen. Sander Bauer adviseert lokale bestuurders over natuurinclusief beleid, omdat die vaak basiskennis missen. En Ilyes Machkor benadert duurzaamheid vanuit de islam, zodat moraliteit weer de kern wordt van klimaatgesprekken.

En verder

- 07 Kort nieuws & Schot
- 16 Bondgenoten: Fossielvrij NL
- 20 Doe het lekker zelf: droogrek knutselen
- 31 Column Mounir Samuel: Een enkeltje Marokko voor Schoof
- 36 Kalloe leest: Happen naar vrede
- 37 Cultuurtips
- 43 Wisselcolumn: Shivant Jhagroe
- 44 Samen eten: Keti Koti Tafel
- 47 Brieven & Bijlo's lijstje

Colofon

DOWN TO EARTH

Nummer 86, december 2024
Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie. Het wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt van Milieudefensie weer.

Contact

Postbus 19199
1000 GD Amsterdam
020 626 26 20
redactie@downtoearthmagazine.nl
www.downtoearthmagazine.nl

Redactie

Carolien Ceton (hoofdredacteur)
Esmee de Gooyer (redacteur)

Medewerkers

Vincent Bijlo, Ynske de Boer, Michiel Bussink, Robert Elsing, Dewi Gigengack, Radjan Hanoeman, Anne Havelaar, Hidde Jansen, Shivant Jhagroe, Mounir Samuel, Bas van der Schot, P  p   Smit, Simon Vera, Hans Wetzels, Michiel Wijnbergh, Hilde Wijnen

Redactieraad

Marlijn Dingshof, Karen van den Einde, Erica Meijers

Art-direction en vormgeving

Curve Mags and More

Druk

Moderna Printing
Gedrukt op 100 procent kringlooppapier.

Abonnement

Minimaal   35,- per jaar voor zes nummers. Je bent dan ook lid van Milieudefensie.

Wijzigen

Kan via milieudefensie.nl/contact/ adreswijziging. Of via de Servicelijn: service@milieudefensie.nl of 020 626 26 20, ma t/m do tijdens kantooruren. Opzeggen kan ook via 020 2134 213, ma t/m vr tijdens kantooruren.

Kanoën tegen een kolenhaven

Activisten van Rising Tide blokkeerden 3 dagen lang in bootjes de haven van Newcastle, Australië, en protesteerden in totaal 10 dagen lang. Hun doel: de grootste kolenhaven van de wereld platleggen. Daarnaast riepen ze de regering op om geen nieuwe fossiele projecten te beginnen en een belasting van 78 procent op kolen- en gasexporten in te voeren. Het bestuur van New South Wales had vooraf een rechtszaak aangespannen om het protest te verbieden, maar verloor. 170 mensen werden gearresteerd, waaronder 14 kinderen. ■

ELISAH PALS

Elisah Pals uit Breda is psycholoog en oprichter van Zero Waste Nederland. Als klimaatburgemeester richt ze zich tot lokale politici.

TEKST: DEWI GIGENGACK BEELD: ROBERT ELSING

“In 2020 werd ik door een goede vriend voorgedragen als klimaatburgemeester. Dat was een compliment, maar ik wist nog weinig van gemeentepolitiek. Wat ik wel wist: alle portefeuilles van wethouders en gemeenteraadsleden raken aan het klimaat. Via de lokale politiek kun je in potentie veel bereiken. In Breda zijn we met vijf klimaatburgemeesters. We spreken in bij gemeenteraadsvergaderingen, bijvoorbeeld tijdens een debat over het gemeentelijke klimaatplan, en politici vragen actief om onze visie. We voelen ons serieus genomen, ook al zet je soms maar kleine stappen.”

Normaal

“Neem menstruatieproducten. Als de gemeente herbruikbare producten

beschikbaar zou stellen op bijvoorbeeld scholen, bestrijd je de afvalberg én doe je iets aan menstruatiearmoede. Dat kan voor een partij als de SP een mooie invalshoek zijn. En als Breda vooroploopt in duurzaamheid, biedt dat wellicht economische kansen die interessant zijn voor de VVD. Ik wil het klimaat niet opdringen aan politici, maar kijk naar onderwerpen die zij belangrijk vinden en welke win-win-situaties mogelijk zijn. Ook probeer ik duurzaam gedrag te stimuleren. Zo zet ik me bij de gemeente in voor een uniform hergebruikstelsel voor bekers bij evenementen. Daarmee maak je hergebruik makkelijk én wordt het genormaliseerd. Een groot succes is dat inwoners nu alleen nog reclame in de bus krijgen als ze een ‘ja’-sticker

plakken, dat scheelt veel papierafval en koopverleiding.”

Niet te klein

“Hoewel ik veel zingeving put uit wat ik doe, is het niet altijd makkelijk om hoopvol te blijven. We moeten opboksen tegen het fossiele systeem en het economische denken – grote dingen die je niet oplost met alleen kleine, aabare initiatieven. Als psycholoog probeer ik mensen in de actiestand te krijgen en help ik campagnes voor gedragsverandering te verbeteren. Als mensen denken dat hun acties nauwelijks effect hebben, zeg ik: je kunt anderen inspireren of aan het denken zetten door zelf duurzamer te leven. Wie weet waartoe dat kan leiden. Maak jezelf niet te klein.” ■

Oud graan

Steeds meer boeren in Zimbabwe zaaien weer oude, traditionele graansoorten zoals sorghum en gierst. Die werden door koloniale invloeden lang overschaduwd door mais, maar door klimaatverandering is de maisoogst de afgelopen 10 jaar met 30 procent afgenomen. De oude granen zijn beter bestand tegen droogte.

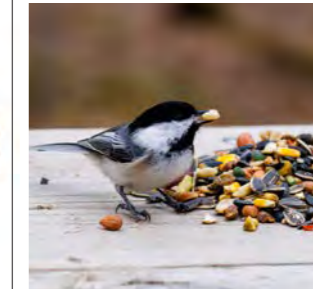
Bossenwet

De Europese Bossenwet lijkt toch gered: de lidstaten stemden niet in met de versoepelingen die het Europese Parlement wilde. Wel wordt de invoering met een jaar uitgesteld.

Vogelvoer

In veel vogelvoer zitten giftige bestrijdingsmiddelen, dat blijkt uit een rapport van Pesticide Action Network

Netherlands (PAN). Zelfs het aanbod van De Vogelbescherming-webshop bleek niet goed. De organisatie geeft aan zijn assortiment te hebben aangepast en verkoopt nu alleen nog biologisch voer.

Plastic eten

Wetenschappers hebben een plastic-etend insect ontdekt in Kenia. De meelwormen, larven van een soort polystyreen afbreken als ze het opeten. Dit is de eerste keer dat een dergelijk insect in Afrika is gevonden. Onderzoekers hopen dat het kan bijdragen aan het groeiende afvalprobleem.

Belasting

Denemarken gaat als eerste land ter wereld de uitstoot van broeikasgasen van vee belasten. Die verandering gaat vanaf 2030 in en het extra geld gaat naar de verduurzaming van de veeteelt.

Algen door woestijnzand

Wanneer door verwoestijning grote hoeveelheden voedingsstofrijk zand in de zee terecht komt, zorgt dat voor grote algenbloei. Onderzoekers hebben een voorbeeld hiervan ontdekt bij Madagaskar. Algen halen CO₂ uit de atmosfeer en

zijn een essentieel onderdeel van het voedselweb in de oceanen, de extra bloei kan dus goed zijn voor andere dieren.

Collageen

Collageenproducent Rousselot is schuldig aan ontbossing en schendingen van de rechten van de oorspronkelijke bewoners van Gran Chaco in Paraguay. Dat concludeert Global Witness in een onderzoek. Het bedrijf kocht veehuiden in bij vleesbedrijven Minerva Foods en Frigorífico Concepción, die samen verantwoordelijk zijn voor 75 duizend hectare ontbossing. Een kwart van dat land ligt in het gebied van de Ayoreo Totobiegosode.

Amelisweerd

Minister Madlener keurt het alternatieve plan – zonder extra asfalt – van de regio Utrecht om de A27 bij landgoed Amelisweerd te verbreden nogmaals af. Dit na aandringen van Kamerleden op heroverweging en protest van duizenden mensen in Utrecht tegen de verbreding van de snelweg. ■

“Voor journalisten is het klimaat de nieuwe frontlinie”

De ACOS alliantie vraagt sinds 2016 aandacht voor de veiligheid van journalisten wereldwijd. Volgens directrice Elisabet Cantenys zijn veiligheidskwesaties niet meer alleen het domein van oorlogsverslaggevers. “In veel landen is een verhaal maken over klimaatverandering of grondstoffenproblematiek even gevaarlijk.”

TEKST: HANS WETZELS BEELD: FRANKIE MILLS

Vanaf de zevende verdieping van het Londense hoofdkantoor van mediaconglomeraat Thomson Reuters blinkt de skyline van de Britse hoofdstad in een ondergaande herfstzon. Bankiers die in het zakendistrict werken, haasten zich van metrostation Canary Wharf naar de glazen kolossen waarin grootbanken als CitiGroup en HSBC kantoor houden. Op hetzelfde moment hebben meer dan

honderd journalisten, nieuwsmanagers, veiligheidsadviseurs en medewerkers van maatschappelijke organisaties zich op de redactievloer verzameld voor de jaarlijkse veiligheidsconferentie van de ACOS alliantie. Die afkorting staat voor A Culture of Safety, vertelt uitvoerend directrice Elisabet Cantenys. Haar organisatie zet zich sinds 2016 in voor meer veiligheid in de mediawereld – met name voor freelancers. Meer dan 150 nieuwsorganisaties,

journalistenvakbonden en maatschappelijke organisaties die werken aan persvrijheid zijn inmiddels bij het internationale netwerk aangesloten.

Steeds relevanter

Na afloop van de conferentie blikt Elisabet in de lobby van haar hotel moe maar tevreden terug. Helaas is het werk dat ACOS doet de laatste jaren alleen maar relevanter geworden. Vooral media-professionals die onderzoek doen naar klimaatverandering of milieuvergripen worden steeds vaker bedreigd: volgens onderzoek van UNESCO zegt 70 procent van hen de afgelopen 15 jaar intimidatie te hebben ondervonden of fysiek te zijn aangevallen.

Ook de toenemende vijandigheid tegen journalisten in westerse democratieën baart Elisabet grote zorgen. Daar zijn

steeds meer regeringen die openlijk de vrije pers aanvallen, journalisten ‘tuig van de richel’ noemen of beschuldigen van nepnieuws. “Ook van collega’s die hier in Londen gevoelige financiële informatie doorspitten, worden telefoons afgetapt en kunnen computers worden gehackt”, vertelt Elisabet. “Door media-professionals van over de hele wereld samen te brengen, hopen wij het cliché te doorbreken dat je als journalist alleen maar aan je veiligheid hoeft te denken als je afreist naar een oorlogsgebied. Het is erg om te moeten zeggen, maar journalisten zijn nergens nog helemaal veilig.”

Waar hebben we het precies over als het gaat om veiligheid?

“Veiligheid als begrip werd vroeger altijd gelinkt aan het fysieke welzijn van mensen die werken aan de frontlinie of van

uit een crisisgebied. Maar tegenwoordig heeft veiligheid ook digitale, juridische en financiële aspecten. Daarom moeten we leren om er op een holistische manier naar te kijken. Een digitale bedreiging kan in het slechtste geval ook fysiek worden als je tegenstanders bijvoorbeeld uitvinden waar je woont. Of een onderzoek dat je hebt uitgevoerd, blijkt achteraf opeens juridische gevolgen te hebben. Dat zijn allemaal dingen waar je als journalist rekening mee moet houden.” Het is een breed scala aan onderwerpen dat tijdens de tweedaagse conferentie wordt besproken. Thema’s als oorlogsgeweld en geestelijke gezondheid worden aangesneden. Er zijn discussies over de impact van kunstmatige intelligentie en een presentatie over hoe freelancers zelfstandig en methodisch hun eigen veiligheidsinschattingen

kunnen maken. Een topjournalist van de BBC bespreekt met de zaal hoe drones de situatie aan het front lastiger maken. Er wordt gesproken over digitale veiligheid en hoe klimaatonderzoekers hun bronnen kunnen beschermen. Concrete initiatieven zijn er ook: zo wordt er een telefonische hulplijn geïntroduceerd voor journalisten die psychologische hulp nodig hebben.

Samenwerken over de grens

Een journalist uit Ghana vertelt over zijn onderzoek naar milieudelicten en hoe samenwerking met Europese mediaorganisaties zijn werk veiliger zou kunnen maken, terwijl een vrouw uit Iran er juist op wijst dat openlijke banden met buitenlandse media in haar land voor problemen kunnen zorgen vanwege de strenge spionagewetten. Tijdens de lunch vertelt een Keniaanse schrijfster over de impact van Europese klimaatwetgeving in Afrika. Volgens haar is het belangrijk dat journalisten meer over de grens heen gaan samenwerken om zo complexe, internationale problemen tot op de bodem uit te kunnen zoeken.

UNESCO meldt een toename in geweld tegen milieujournalisten. Wat merken jullie daarvan?

“Er zijn heel veel voorbeelden, uit met name Latijns-Amerika, die laten zien dat het werk als milieujournalist veel gevaarlijker is geworden dan het was. Ik kan je daarover geen verdere details vertellen. De meeste mensen die ons benaderen voor hulp worden namelijk serieus bedreigd. Vaak staan ze in contact met milieuactivisten die fysiek aangevallen worden en hebben ze vragen over hoe ze hun bronnen kunnen beschermen tegen dat geweld. In veel landen is een verhaal maken over klimaatverandering of grondstoffenproblematiek inmiddels even gevaarlijk als verslag doen vanaf de frontlinie in een oorlogsgebied. Het verschil is dat een frontlinie vrij overzichtelijk is. Hier zit de vijand, daar het leger dat jou bescherming biedt, en verder moet je goed kijken waar bijvoorbeeld bomen groeien die beschutting kunnen bieden bij een aanval. Voor klimaatjour-

“We hopen het cliché te doorbreken dat je als journalist alleen maar aan je veiligheid hoeft te denken als je afreist naar een oorlogsgebied”

nalisten zijn de bedreigingen veel subtieler en ze kunnen per land verschillen. In zekere zin is het klimaat de nieuwe frontlinie en dat nieuwe front is overal.”

Dringt die nieuwe realiteit voldoende door binnen de journalistiek?

“In mijn ideale wereld is veiligheid niet iets dat je er maar een beetje bij doet. Een uitgebreide veiligheidsanalyse zou vooraf moeten gaan aan elk verhaal dat je gaat maken. Dat vereist een cultuuromslag bij journalisten zelf, maar ook binnen redacties. Als jij, een freelancer, een onderzoeksvoorstel indient bij je hoofdredacteur, moet die niet alleen aan jou vragen waarom het relevant is en wie je bronnen zijn, maar ook weten of je hebt gekeken naar de veiligheid ter plekke en die van je bronnen. Als je daar niet bewust mee bezig bent, kun je voor hen op een gegeven moment immers een risico worden.

Om dat te veranderen, moet er een fundamenteel andere cultuur ontstaan binnen de mediawereld. Vaak gaat het in dit wereldje om scoren en vertellen we elkaar daar stoere verhalen over. Oudere journalisten kunnen de verplichting om een veiligheidsanalyse te maken opvatten als bureaucratie. Om de gewenste cultuuromslag te bewerkstelligen, proberen we daarom juist jongeren te bereiken. We werken samen met journalistieke opleidingsinstituten en geven daar veiligheidstrainingen. Verder proberen we uitgever en hoofdredacteurs binnenboord te halen als ambassadeurs. Zij zijn immers vaak juist degenen met minder ervaring in het veld, zij moeten er dus extra van overtuigd worden hoe groot de veiligheidsrisico's kunnen zijn voor hun freelancers.”

Gaza

Naast de gevaren waarmee klimaatjournalisten zich geconfronteerd zien, kent de wereld op dit moment meerdere grote brandhaarden. Met name de oorlog

in de Gazastrook is voor journalisten extreem risicovol – mede vanwege de allesverwoestende luchtaanvallen. Uit voorlopige cijfers van het Committee to Protect Journalists (CPJ) blijkt dat sinds het Israëlische leger Gaza is binnengevallen, er meer dan 116 journalisten zijn gedood: de dodelijkste periode voor journalisten sinds 1992, toen het CPJ begon met gegevens verzamelen. ACOS geeft geen directe ondersteuning aan journalisten ter plekke omdat Gaza nagenoeg ontoegankelijk is op dit moment. Wel heeft de organisatie in oktober veiligheidswerkshops georganiseerd in Beiroet voor journalisten uit Libanon. Oekraïne is wel vertegenwoordigd op de conferentie. Tijdens de tweede dag

geeft journaliste Kateryna Sergatskova van de Oekraïense 2402 Foundation een presentatie waarin zij journalisten leert om eerste hulp te verlenen. Ook heeft haar stichting sinds het begin van de oorlog in Oekraïne honderden kogelvrije vesten, helmen en powerbanks beschikbaar gesteld, dat laatste om apparatuur op te kunnen laden aan het front.

ACOS heeft mensen van over de hele wereld uitgenodigd, wat hopen jullie te bereiken door hen samen te brengen?

“ACOS werkt vanuit drie pilaren: we proberen allerlei mediaprofessionals zover te krijgen dat ze ambassadeur worden om onze boodschap verspreiden. Ten

tweede organiseren we allerlei praktische oplossingen zoals veiligheidstrainingen voor journalisten. Tot slot faciliteren en coördineren we internationale samenwerking tussen journalisten en mensen die op andere manieren met veiligheid bezig zijn. Als je mensen uit verschillende landen bij elkaar brengt, kunnen ze ideeën uitwisselen over hoe je met bepaalde problemen moet omgaan.”

Ook journalisten moeten zich, net als bedrijven en overheden, internationaal organiseren?

“In feite zit er niets anders op. We kunnen als journalisten leren van elkaars ervaringen en samen praktische oplossingen bedenken. De uitdaging voor ons

Elisabet Cantenys komt uit Barcelona en werkt sinds 2016 als uitvoerend directrice binnen de ACOS alliantie. Ze begon haar carrière bij de Catalaanse krant *Avui* en vertrok daarna naar New York als freelance journalist. Samen met de Nederlandse filmmaker Ton Vriens maakte ze twee documentaires over de terreuraanslagen in Argentinië in de jaren negentig. Vanaf 2004 werkte ze bij het Rory Peck Trust, een ngo die freelance journalisten in crisisgebieden ondersteunt. “Een decennium later veroorzaakte de Syrische burgeroorlog een schokgolf binnen de journalistieke gemeenschap”, vertelt ze. “In dat conflict waren veel freelancers actief, de brute moorden op James Foley and Steve Sotloff in 2014 lieten zien hoe kwetsbaar zij zijn. Een groep journalisten en redacteurs van onder meer Reuters en Associated Press kwam toen samen om te praten over veiligheid. Daar zijn de Freelance Journalist Safety Principles uit voortgekomen, waarmee bepaalde veiligheidsstandaarden en werkpraktijken werden vastgesteld. Vervolgens bundelden betrokken organisaties hun krachten in ACOS.” De ACOS alliantie wordt sinds de oprichting in 2016 financieel gesteund door filantropische stichtingen. In de Raad van Bestuur zitten onder meer vertegenwoordigers van *The New York Times*, BBC, de universiteit van Mississippi en Reporters Without Borders.

is om te blijven groeien zodat er meer mensen bij deze discussie betrokken raken, terwijl we tegelijkertijd willen dat conferenties als deze niet té groot worden. Iedereen moet zich comfortabel kunnen voelen. Gesprekken over waar je bang voor bent kunnen intiem zijn, en wij willen een *safe space* blijven garanderen voor iedereen. Als er, zoals gisteren, opeens een Afrikaanse journaliste opstaat en een anekdote deelt over hoe ze zich zorgen maakt dat haar artikelen de bosbeschermers waar ze over schrijft in gevaar kan brengen, dan ben ik er trots op dat wij dat bespreekbaar maken. Tijdens deze conferenties maakt het helemaal niets uit of je de hoofdredacteur bent van de BBC, of freelance werkt voor een klein medium met beperkte financiële middelen.”

Verkiezingen

Een kleine twee weken na de conferentie vinden de verkiezingen in de Verenigde Staten plaats. Elisabets zorgen over de vijandige opstelling in westerse landen

worden er niet minder om, benadrukt ze nog maar eens per telefoon. “Toen ik me in 2004 begon bezig te houden met de veiligheid van journalisten, ging het nog vooral over conflictgebieden en traumaverwerking. Tegenwoordig worden journalisten overal en op allerlei manieren op de korrel genomen. Het strategisch en doelbewust in diskrediet brengen van media door politici is echt nieuw. Je ziet nu al dat veel collega's zichzelf censureren uit angst voor represailles, of het vak helemaal verlaten door de groeiende druk. De uitslag van de Amerikaanse verkiezingen maakt dat allemaal nog relevanter. Donald Trump valt systematisch nieuwsorganisaties aan en heeft zo een erg vijandig klimaat gecreëerd waarin journalisten hun werk moeten doen. Zijn herverkiezing is een regelrechte bedreiging voor de vrije pers, niet alleen in de VS maar wereldwijd. Reden te meer waarom journalisten, veiligheidsexperts en hoofdredacteurs zich ook internationaal moeten organiseren om te praten over hoe ze hun werk doen.” ■

“Als je doet wat je deed, krijg je wat je kreeg”

De teleurstelling was groot, na de uitspraak in het hoger beroep tegen Shell. Toch zijn er aanknopingspunten waarmee Milieudefensie en andere organisaties de juridische strijd verder kunnen voeren. In Nederland en daarbuiten.

TEKST: CAROLIEN CETON BEELD: EDO LANDWEHR

PALEIS VAN JUSTITIE

Hij had graag de vlag uitgehangen, dinsdagochtend 12 november. Het liep anders. Even na 9 uur in de ochtend stond Donald Pols op de trappen van het gerechtshof in Den Haag de zich daar verzamelde pers te woord. De klinkende overwinning van Milieudefensie op Shell van 3 jaar geleden was in hoger beroep niet overeind gebleven. Waar de rechter in eerste instantie meeging met de eis van Milieudefensie – Shell moet haar CO₂-uitstoot reduceren met 45 procent in 2030 – deed de rechtbank in het hoger beroep deze uitspraak teniet.

“Het was een schok, die moesten we eerst incasseren”, vertelt Donald de week na de uitspraak. “Na de persconferentie vlogen mijn kinderen me meteen om de hals. Normaal gesproken is het natuurlijk andersom, maar nu was ik degene die werd getroost omdat z’n wereld uit elkaar viel. Toen we daarna met het team beter gingen kijken, werd al snel duidelijk dat we met deze uitspraak op een aantal cruciale punten wel degelijk vooruitgang hebben geboekt. Maar mijn eerste reactie stond in het teken van verlies. Ik moest echt even wat wegslikken.”

Hij had niet anders gekund. “Dit is meer dan mijn werk, dit is wie ik ben. En het is een feit dat we onze eis niet toegewezen

hebben gekregen. Dus ja, dat is verlies. Maar maatschappelijke en juridische verandering is meer dan een uitspraak, het gaat ook om de onderbouwing die weer door andere rechters gebruikt kan worden bij een volgende uitspraak. Zo werkt het recht. De rechter heeft gezegd dat zij Shell geen concreet reductiedoel kan opleggen, omdat er onvoldoende consensus is binnen de wetenschap wat dat doel zou moeten zijn. Maar op inhoud hebben we bijna alles gewonnen.”

Vernieuwing

Het rijtje punten dat de rechter wel heeft toegekend, is inmiddels in vele discussiestukken en analyses voorbijgekomen. Shell draagt bij aan gevaarlijke klimaatverandering en moet haar uitstoot beperken. Bescherming tegen klimaatverandering is een mensenrecht en ook een bedrijf als Shell moet dat eerbiedigen. “Het viel me op hoe snel de academische wereld, in Nederland en internationaal, tot de consensus kwam dat dit een Pyrrusoverwinning is voor Shell. Shell zelf was ook niet echt in een juichstemming. Het is nu ondubbelzinnig vastgesteld dat zij een verplichting hebben om te reduceren, zij snappen ook wel dat dat niet in hun voordeel is.”

En hoewel het niet onder de aanklacht viel: het aanboren van nieuwe olie- en gasvelden staat naar alle waarschijnlijkheid op gespannen voet met het klimaatakkoord van Parijs. “Die zorgplicht, Shells individuele verantwoordelijkheid: die is nog nooit eerder juridisch vastgesteld. Dat is echt vooruitgang. En dat is de kracht van Milieudefensie en haar medewerkers. We staan vooraan als het gaat om juridische vernieuwing. En voor alle innovaties geldt dat je risico’s neemt. Dat vergt weerbaarheid van de mensen die eraan werken. Om het in goed Nederlands te zeggen: als je doet wat je deed, krijg je wat je kreeg. Dan komt er nooit verandering.”

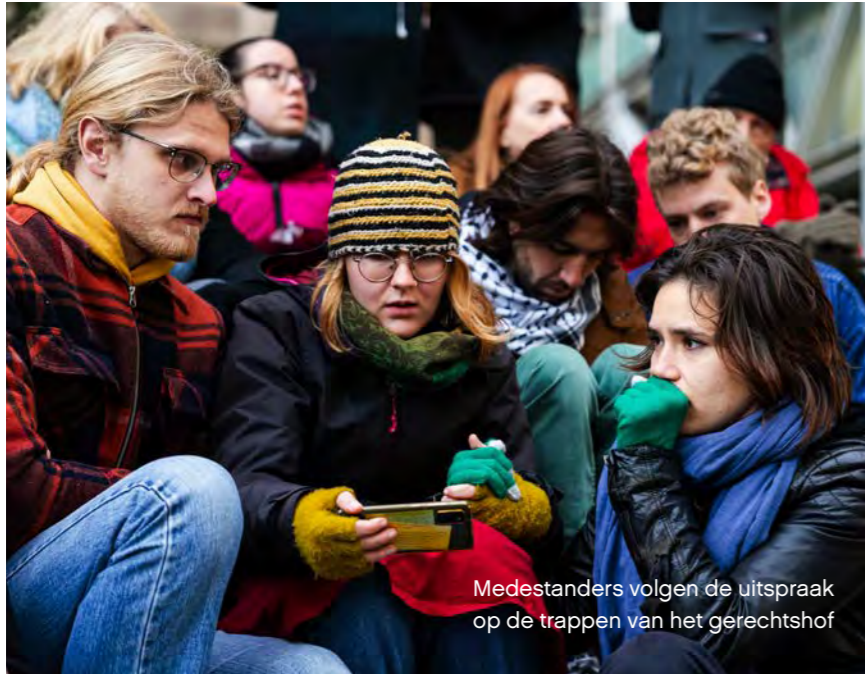
Genadeloze optimist

Frank Petersen van de Waddenvereniging, een van de mede-eisers, keek op 12 november samen met een grote groep Milieudefensie-medewerkers naar de livestream in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. “Het vonnis klonk bijna als een lijstje huiswerk. We moeten dus nog uitwerken hoe het reductiedoel van een individueel bedrijf vastgesteld moet worden. Oké, dan gaan we dat toch doen? Ik ben een genadeloze optimist. Op morele

Donald Pols staat na de uitspraak de pers te woord

gronden was de uitspraak een *game changer*. Ik vind het echt verbazend dat het Hof daadwerkelijk vindt dat er een verplichting op Shell rust. De advocaten van Shell waren er heel fel op dat dat zou worden afgewezen.”

Daarmee is een van de krachtigste argumenten van de fossiele industrie onderuitgehaald, vindt ook Donald. “Weet je nog, dat Ben van Beurden (voormalig ceo van Shell - red.) zei: ‘We pompen wat we kunnen zolang er vraag naar is’? Bedrijven hebben altijd gezegd: wij zijn neutraal, het is de consument die de kraan opendraait. En voor regelgeving moet je bij de overheid zijn. Dat noemen ze het *drug dealers’ defence*. Het mannetje op de hoek dat pakketjes wit poeder verkoopt en zegt: ‘Ik weet toch niet wat mensen daarmee doen. Je kunt mij er niet verantwoordelijk voor houden als iemand het in zijn neus stopt.’ In sommige gevallen herkennen we die truc blijkbaar wel, bij wapenhandel bijvoorbeeld. Wapens worden niet vrijelijk verkocht omdat we snappen dat je daar eigenlijk maar één ding mee kunt doen, namelijk andere mensen neerschieten. Hetzelfde geldt voor fossiele energie. Ook daar kun je eigenlijk maar één ding mee doen: haar verbranden. En dus stoot je CO₂ uit. Nu heeft de rechter vastgesteld dat de verantwoordelijkheid daarvoor bij

Medestanders volgen de uitspraak op de trappen van het gerechtshof

iederéén ligt. Bij de overheid en de consument, maar ook bij bedrijven.”

De stoel van de politiek

Shell is niet de enige die vindt dat je voor regelgeving bij de overheid moet zijn. Ook Holcim, een Zwitsers cementbedrijf dat is aangeklaagd door bewoners van het Indonesische eiland Pari, vindt dat de rechter ‘niet op de stoel van de politiek moet gaan zitten’. “De rechtbank heeft bevestigd dat grote, vervuilende bedrijven als Shell wettelijke verplichtingen hebben die voortvloeien uit mensenrechtenverdragen én dat het binnen de competentie van de civiele rechter ligt om daar over uitspraken over te doen”, zegt Agus Dwi Hastutik. Zij werkt bij WALHI, de Indonesische zusterorganisatie van het Friends of the Earth-netwerk waar ook Milieudefensie deel van uitmaakt. “Net als Shell gebruikt Holcim het argument dat dergelijke besluiten op een politiek niveau genomen moeten worden en dat de rechtbank hier geen rol te spelen heeft. Dat het Nederlandse Hof dat argument van tafel heeft geveegd, is goed nieuws voor onze zaak tegen Holcim.”

WALHI ondersteunt de groep van vier Pari-bewoners die eisen dat Holcim zijn CO₂-uitstoot vermindert, een financiële bijdrage betaalt aan adaptatiemaatregelen zoals waterkering, en compensatie voor de klimaatschade die zij aan den lijve ondervinden. “De mensen op Pari worden geconfronteerd met

overstromingen, zeespiegelstijging en opwarmend zeewater. Al 11 procent van het eiland is door de zee opgeslokt. Huisen raken beschadigd, zoet water wordt steeds schaarser en duurder, inkomsten lopen terug omdat er minder vis wordt gevangen, toeristen blijven weg.”

Vertragingstactieken

De eisers zijn inmiddels verzekerd van juridische ondersteuning. Holcim probeerde dat nog te voorkomen, maar de rechtbank verwierp Holcims argument dat er veel meer bedrijven zijn die op dezelfde gronden kunnen worden aangeklaagd. De eisers hebben het recht om te kiezen wie zij willen aanklagen, zo besloot de rechtbank. “Natuurlijk erkennen wij dat er nog veel meer grote vervuilers zijn, Holcim is er maar eentje. We hebben nog een lange weg te gaan”, verzucht Agus. “Op dit moment vecht Holcim de zaak aan op administratieve gronden. Pas als de eisers ontvankelijk worden verklaard, kunnen we inhoudelijk ingaan op de zaak. Holcim probeert zoveel mogelijk vertragingstactieken toe te passen.”

De fossiele, vervuilende bedrijven doen op dit moment alles dat in hun macht ligt om alles bij het oude te laten, zegt Donald. “Innovatie is de grootste angst van de fossiele industrie. Wist je dat het fossiele businessmodel bestaat bij gratie van de subsidie die ze krijgen? Economieblad ESB heeft recent berekend dat de fossiele subsidies in de olie-industrie, metaalsector en chemie in 2021 groter waren dan de gemiddelde winst. Dat betekent dat ze zonder die 40 miljard per jaar failliet zouden zijn. Zij hebben die industrie de afgelopen 150 jaar opgebouwd en hebben alle belang bij de status quo, dat iedereen in de samenleving zich houdt aan wat ‘normaal’ is. Als wij van bedrijven eisen dat ze zich aan het akkoord van Parijs houden, is de eerste reactie altijd: maar wij hebben dat niet getekend. Daarmee zeggen ze eigenlijk dat die regels voor iedereen gelden, behalve voor henzelf. Het is alsof je een boete krijgt voor te hard rijden en dan tegen de rechter zegt: maar ik heb nooit ingestemd met een wet die bepaalt hoe hard ik mag rijden. En dat is feitelijk waar. Maar algemene regels gelden voor iedereen. Nu is door

de rechter vastgelegd dat iedereen op een gelijke manier gehouden is aan maatschappelijke afspraken, zonder uitzonderingen.”

Op naar de volgende

Of Milieudefensie in cassatie gaat, is nog niet besloten. Donald: “Je moet overwegen: valt er meer te winnen of meer te verliezen. Willen we het risico lopen om kwijt te raken wat we nu hebben gewonnen? Cassatie is procedureel, maar beide partijen zullen proberen om zoveel mogelijk feiten onderdeel te maken van de procedure. Dat is een juridisch spel, daar kan de rechter dan in meegaan of niet.” Die andere rechtszaak, tegen ING, gaat sowieso wél door. Dat was al snel na de uitspraak duidelijk. “Als we ervan overtuigd waren dat de juridische weg nu afgesloten is, dan hielden we er ook mee op. Het kost verdomd veel geld, wat we ook op een andere manier zouden kunnen inzetten. Maar we kiezen ervoor om wel door te zetten. Die energie is er ook, veel enthousiaste mensen melden zich nu aan, worden lid of verhogen hun bijdrage. Bovendien geldt de individuele verantwoordelijkheid voor bedrijven, en de verplichting om te reduceren, nu ook voor ING. En in hun geval misschien nog wel het lastigste: de rechter heeft gezegd dat nieuwe fossiele projecten haaks staan op de zorgplicht die voortvloeit uit het klimaatakkoord van Parijs. ING financiert heel veel nieuwe velden, meer nog dan toen dat akkoord werd getekend.”

Nieuwe velden

Bij het ontwikkelen van nieuwe velden is Shell erg actief in bijvoorbeeld Argentinië. In Vaca Muerta, een gebied zo groot als België, bevindt zich naar schatting de op twee na grootste schaliegasvoorraad ter wereld. “Shell is hier betrokken bij frackingprojecten. Ook wil het de infrastructuur voor de export van fossiele brandstoffen uitbreiden met de bouw van een oliehaven en een LNG-fabriek. Daarnaast houdt Shell zich bezig met de exploratie van offshore oliewinning in de diepzee”, zegt Víctor Quilaqueo, onderzoeker bij Observatorio Petrolero Sur (OPSUR). De Argentijnse organisatie verzet zich al sinds 2008 tegen de fossiele industrie. “In delen van het Vaca Muerta-megaproject meldt Shell een toename in de winning van ruwe olie variërend van 45 tot 60 procent. Shell werkt samen met oliemaatschappijen als YPF en Equinor, niets wijst er momenteel op dat zij zich willen terugtrekken.” Volgens inheemse gemeenschappen en lokale groepen en organisaties is Shell verantwoordelijk voor lekkages, ongelukken en mensenrechtenschendingen, zegt Víctor. “Shell is een strategische speler in de intensivering van fracking. En de

Donald Pols wordt omhelsd door zijn kinderen.

“Zonder fossiele subsidies zijn die bedrijven failliet”

gevolgen daarvan alleen al zijn enorm. Het is van groot belang dat wij ons blijven inzetten om deze opmars een halt toe te roepen.” Het tegenhouden van ‘alleen’ de nieuwe projecten zou dus al van grote betekenis zijn.

Waddenzee

Plannen om nieuwe gasbronnen aan te boren zijn er ook voor Nederlands gebied. De Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM), waarvan Shell mede-eigenaar is, wil een gasveld onder de Wadden gaan exploiteren. Minister Hermans van Klimaat en Groene Groei moet voor het einde van het jaar besluiten of zij hiervoor een vergunning verleent of niet. “Het leek bijna alsof de rechter het een beetje jammer leek te vinden dat die nieuwe velden geen deel uitmaakten van de rechtszaak”, zegt Frank. “Maar door deze uitspraak wordt de minister wel geholpen bij het nemen van een besluit. Er rust een verplichting op ons om CO₂ reductie te regelen. Gewoon niet aan een nieuw veld beginnen is dan toch een *no-brainer*? Zoals de Belastingdienst zou zeggen: leuker kunnen we het niet maken, wel makkelijker.”

Maar ook als de minister de vergunning wél verleent, is de strijd allerminst gestreden. “Dan gaan we tegen dat besluit in beroep, en daarbij geeft deze uitspraak ons een stevigere basis. Nu kan NAM niet meer zeggen dat er op hen geen plicht rust, dat maakt een groot verschil. Ondertussen heeft de Provincie Friesland al van tevoren aangekondigd dat zij dan ook in beroep gaat, dat is echt ongehoord. Ook gemeentes en het waterschap sluiten zich aan, het Staatstoezicht op de Mijnen heeft een negatief advies afgegeven. Er is een enorm brede oproep vanuit de Friese politiek aan de minister gedaan om van de vergunning af te zien, door alle lokale en regionale partijen, van BBB tot SP. Er gebeuren allemaal dingen die nog nooit eerder gebeurd zijn!” ■

Bondgenoten/Fossilvrij NL

Strijden tegen de klimaatcrisis doe je niet alleen. Milieudefensie werkt daarom samen met allerlei bondgenoten. In deze rubriek gaat *Down to Earth* bij een aantal van hen op bezoek.

Fossilvrij NL voert actie tegen Dentsu, een bureau dat misleidende reclames maakt voor vervuilende bedrijven. Eerst voor KLM en recentelijk voor cruisevaart MSC Cruises. Tijd om Britney Spears in te zetten.

TEKST: ESMEE DE GOOYER BEELD: MICHIEL WIJNBERGH

De actievoerders van Fossilvrij NL lopen naar Dentsu

Actievoerders van Fossilvrij NL delen flyers uit op de stoep bij reclamebureau Dentsu. “Oops, I did it again” schalt er uit een speaker, duidelijk hoorbaar voor de medewerkers in het kantoorpand. De hit van Britney Spears staat op repeat, niet alleen het origineel maar zo’n beetje alle coverversies die er te vinden zijn: metal, folk, in Smurfen-stijl, r&b en zelfs klassiek.

Nóg een keer

Dentsu, gevestigd in de Amsterdamse Houthavens, is het bureau achter de reclames van KLM. Fossilvrij NL en Reclame Fossilvrij stapten samen naar de rechter en eerder dit jaar oordeelde die dat 15 uitingen die KLM in reclames doet misleidend en dus onrechtmatig zijn. Maar Dentsu deed het gewoon nóg een keer, is de boodschap van vandaag: ditmaal voor cruisevaart MSC Cruises. Die reclames werden onlangs bestempeld als greenwashing door de Reclame Code Commissie. Fossilvrij NL en hun medestanders willen dat Dentsu Fossil No Deal ondertekent, een verdrag voor en door communicatieprofessionals waarin zij beloven geen promotiemateriaal meer te maken voor fossiel personenvervoer of fossiele industrie. “Als reclamebureaus niet meer willen werken voor de fossiele industrie, wordt het voor bedrijven als KLM heel lastig”, vertelt Hiske Arts, campaigner bij Fossilvrij NL. Maar zover is het nog lang niet.

Tot nu toe is Dentsu zelf na de greenwashing-uitspraken nauwelijks in het nieuws gekomen, op een uitgebreid artikel van *Follow the Money* na. Tegelijkertijd probeert het PR-bedrijf zijn

eigen uitstoot te verminderen, dat wil zeggen: de uitstoot van het eigen kantoor en personeel. Wat er aan vluchten en cruises verkocht wordt door hun reclames, rekenen ze niet mee. “Die reclamevideo voor KLM hebben ze bijvoorbeeld proberen te maken zonder zelf met het vliegtuig te reizen, dat vind ik echt hilarisch”, zegt Hiske voordat de actie begint. Iedereen krijgt een papieren puntmuts met Britney Spears’ gezicht erop (“Geprint bij de Kruidvat, kan gewoon!”) en een stapeltje flyers. De jongste aanwezige, pakweg 4 jaar oud, wil als enige geen muts op. Wel wil ze Extinction Rebellion-stickers plakken, haar favoriete bezigheid, vertellen haar ouders. Ze hebben een tas vol bij zich.

‘Ze vinden dit niet leuk’

Het is een kleine actie van een handjevol mensen, maar dat is ook de bedoeling. “We willen dat de medewerkers van Dentsu er onderling over gaan praten”, legt Hiske uit. “Meer bewustzijn bij hen creëren. We hebben al een keer eerder hier op de stoep gestaan, dat was ook een kleine, sympathieke actie. Ze vinden dat absoluut niet leuk: de medewerkers die met ons wilden praten, werden weggetrokken door hun collega’s. Toch hebben we een paar gesprekken kunnen voeren, zo weten we nu dat er een aantal medestanders zijn binnen Dentsu.”

Ook dit keer is de bewaker in ieder geval niet blij met de actie. Wanneer Hiske en twee anderen naar binnen lopen met een stapeltje flyers, worden ze door hem aangesproken. “Ik sommeer jullie te vertrekken. Ik sommeer jullie twee keer, drie keer.

Actievoerders proberen in gesprek te komen met Dentsu-medewerkers

Partners

Fossilvrij NL bestaat uit campagneteams die zich richten op verschillende bedrijven. Ze werken samen met andere organisaties, zoals Reclame Fossilvrij, met wie ze actievoeren tegen bijvoorbeeld Dentsu, KLM en MSC Cruises. Er is ook een partnergroep die ING aanpakt, waar onder andere Milieudefensie deel van uitmaakt. “Die groep is begin 2022 gestart”, vertelt Pieter Sellies, campaigner bij Fossilvrij NL, later aan de telefoon. “Wij begonnen toen met onze ING-campagne. We kenden de pensioenwereld en de financiële sector goed, maar de bankenwereld minder. Andere organisaties in de groep waren al jaren met ING bezig. We komen samen om kennis uit te wisselen en strategieën te bespreken. En we denken na over welke organisatie welke rol heeft. Milieudefensie doet bijvoorbeeld in verband met zijn rechtszaak veel onderzoek, dat hoeven anderen dus minder te doen. Maar door de rechtszaak komt Milieudefensie aan een aantal dingen niet toe, die kunnen de andere organisaties juist weer heel goed oppakken. We organiseren ook samen acties, zoals het Tem de leeuw-

Als jullie nu niet gaan, bel ik de politie!” De groep is hier niet om opgepakt te worden, benadrukt Hiske, dus wordt er geluisterd naar de bewaking. Na een paar dansjes op *Oops!... I Did It Again* op de stoep aan de straatkant vertrekt het gezelschap naar de achterkant van het gebouw. Daar is de parkeerplaats en de fietsstalling, onder elke ruitenwisper en op elke bagagedrager wordt een flyer achtergelaten.

Autoraampjes naar beneden

Het is einde werkdag en een voor een druppelen de medewerkers naar buiten. De actievoerders worden ook weggestuurd van de parkeerplaats, dus het groepje staat – nog steeds uitgelaten dansend op *Oops!... I Did It Again* – bij de slagboom waarlangs de auto's vertrekken. Elke keer wordt er een flyer aangeboden, vaak gaan de autoraampjes naar beneden om hem aan te nemen. Maar tot een echt gesprek komt het niet. Soms wordt er een sprintje getrokken om een fietser aan te spreken. “Ze geven elke keer maar met één woord antwoord”, zegt een van de actievoerders, die overduidelijk alles uit de kast trekt om met mensen in contact te komen. “Als dat telt als een goed gesprek, dan heb ik veel goede gesprekken gehad vandaag!”

Andere Dentsu-werknemers zijn er minder van gediend. Eentje houdt zelfs zijn hand voor zijn gezicht terwijl hij wegfietst, bang om op te foto gezet te worden. Een man in een marineblauw pak loopt bruusk en hoofdschuddend langs, het gebouw weer in. De actievoerders worden gadeslagen en gefotografeerd door de ramen van de eerste verdieping van het pand. “We hebben fans!” Nou, nog één keer ‘het origineel’ dan, wordt er na een uur besloten: “*I think I did it again*”, zingt Britney een laatste keer. Daarna houden de actievoerders het voor gezien.

“ING promoot zich als groenste bank van Nederland, dat is totale bullshit”

protest bij de aandeelhoudersvergadering van ING afgelopen lente. En als ING nieuw beleid aankondigt, komen we ook altijd bij elkaar. Er zijn mensen met allerlei verschillende expertises, die kunnen verschillende aspecten van het beleid uitleggen. In het overleg stemmen we onze reacties op elkaar af. En er lopen nog projecten met Milieudefensie waar ik nu nog niks over mag zeggen, die zien jullie vanzelf!”

Drie keer ING

Fossilvrij NL organiseert drie campagnes tegen ING, legt Pieter uit. “In de eerste zetten we grote zakelijke klanten van de bank

onder druk om zich publiekelijk uit te spreken tegen ING's beleid en bouwen we een coalitie met hen. Individuen zoals ik kunnen naar een andere bank overstappen, maar die voelt daar weinig van want zoveel spaargeld heb ik niet. Zelfs als er 100 duizend klanten zoals ik weggaan, zal het weinig indruk maken. En grote zakelijke klanten zoals FNV kunnen niet overstappen naar een groene bank, want zij hebben een grotere dienstverlening nodig dan Triodos of ASN kan leveren. We willen hen een reden geven om zich met de bank te bemoeien waartoe ze veroordeeld zijn. Met de tweede campagne pakken we greenwashing aan. ING promoot zichzelf als groenste bank van Nederland, dat is natuurlijk totale bullshit. Wij maken dat graag belachelijk met memes en creatieve acties en reclamecampagnes. En we melden misleidende reclames bij de Reclame Code Commissie. Onze derde campagne draait om mensen die zich verzetten tegen de fossiele projecten die door ING gefinancierd worden, we hebben er veel om uit te kiezen. We laten de menselijke verhalen zien die schuil gaan achter beleid van banken.” ■

Hiske Arts geeft vooraf uitleg over de actie

Doe het lekker zelf/wasdrogen

Een beter milieu: waar begin je? Bij de grote vervuilers, natuurlijk. Maar je kunt ook zelf aan de bak! Door je droger de deur uit te doen en een droogrek te gebruiken bijvoorbeeld. Of nog beter: knutsel er zelf een! Doe-het-groener Hilde Wijnen gaat aan de slag.

TEKST: HILDE WIJNEN ILLUSTRATIES: PÉPÉ SMIT

Wasdrogen voor gevorderden

Ik heb maar één keer in een huis met een droger gewoond. Handig hoor, ik geef het onmiddellijk toe. Donzige handdoeken en instant droge kleding, wat is beter dan dat? Nou, tóch een waslijn, want er gaat niets boven de geur van knisperfrisse, aan de lucht gedroogde lakens. Bovendien is de was ophangen de meest meditatieve huishoudelijke klus die er is en bespaar je met een drogerloos huishouden ook nog eens bakken met energie en ruimte.

Weg met die was

Nu is dat laatste ook wel een puntje bij het ouwe trouwe wasrek. Ons onder-

komen is niet al te groot, dus onze was hangt meestal, weer of geen weer, buiten. Op de enige plek waar de regen er niet bij kan: het balkon. Aan de deur van de balkonkast om precies te zijn. Een prima systeem, behalve dat het wasrek voor de keukendeur hangt die niet alleen toegang geeft tot het balkon, maar ook tot de tuin een verdieping lager. Zo moeten we ons steeds een weg banen dwars door de was heen.

Niet mijn tweede natuur

Dus! Tijd voor een nieuw systeem: een takeldroogrek. Je bevestigt het geheel aan het plafond, hangt de was eraan, en

hijst het de lucht in. Wat rest is een zee van ruimte. Dat wil ik! Bij zulke plannen is internet mijn vriend, dus ik google erop los en zie dat er genoeg kant-en-klare oplossingen te koop zijn. Voor een paar honderd euro ben ik in het bezit van een gedegen houten plafonddroogrek. Hmm, dat moet toch goedkoper kunnen! Ja hoor, verder speuren leert dat tal van creatievelingen mij voor zijn gegaan. Gelukkig, want klussen is niet mijn tweede natuur. Ik kan alle hulp gebruiken.

Aan de knutsel

Een houten frame en een waslijn, dat is het minste wat je nodig hebt als je aan de knutsel gaat, zo lees ik. Mij lijkt het lastig een draad zo strak te trekken dat

die stevig blijft zitten, dus ik kies voor een ontwerp met houten spijlen. Op naar de houthandel! Ik reken uit dat ik twee houten latten nodig heb van ongeveer 1,5 meter, twee van een 0,5 meter, en dan nog een stuk of 15 stokken. Hoe ik de gaten moet boren, bedenk ik later wel.

Eenmaal in de winkel word ik met mijn neus op de feiten gedrukt: hout is verschrikkelijk duur. Dat wist ik wel, maar ik schrik er toch van en ren weer naar buiten. Wat als ik al dat kostbare hout nou verpruts? Klussen gaat nooit zonder problemen, weet ik uit de weinige ervaring die ik heb. Ik ga naar huis en zoek verder naar een veiliger oplossing. Wat blijkt: iemand in de buurt biedt op Marktplaats een gratis tweedehands plafonddroogrek aan. Het universum is

met mij! Ik haal het rekje op, maar het ding is zo aftands dat mijn enthousiasme wegsmelt als sneeuw voor de zon. Hier kan ik niks mee.

Upcyclen maar!

Gelukkig vind ik precies op dat moment, wederom online, het perfecte upcycle-project: iemand tovert een oud ledikant om tot droogrek. Dat kan ik ook. Ik ga Marktplaats weer op en vind een gratis exemplaar op (bak)fietsafstand. Nadat ik naar het verkeerde adres ben gefietst en met volle bakfiets een opgebroken straat heb doorgeploegd, blijkt de bodem van het ledikant een ideaal droogrek. De buurvrouw heeft inmiddels van mijn project gehoord en wil ook meedoen. Zij gaat de zijkanten gebruiken voor haar eigen trappenhuisvariant. Ondertussen krijg ik tips van een oudgediende in de wereld van de

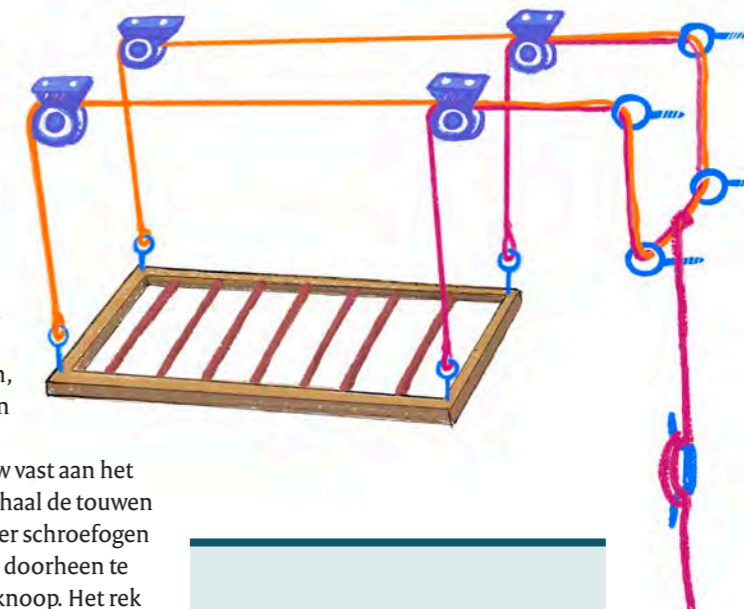
takeldroogrekken in de vorm van een heuse fotoreportage. Daar zie ik hoe ik mijn knutselproject zo moet bevestigen dat het daadwerkelijk blijft hangen.

Missende kikker

Terug in de bouwmarkt koop ik touw, katrollen, oogbouten en schroefogen. Thuis bevestig ik de bouten in de bestaande gaten van de ledikantbodem. Daarna stap ik mijn keukentrapje op en draai, onder aanmoediging van de buurvrouw, op het puntje van mijn tenen balancerend de eerste schroef met katrol vast in de balk van mijn balkon. Ik kan er net bij, maar bij de laatste schroef heb

ik echt een langere trap nodig, omdat ik anders zeker 3 meter lager in de tuin beland. Ik leen er een van een andere buur. Een goede trap doet wonderen, zo blijkt, en het bevestigen van de vierde katrol is een makkie. Ik knoop het touw vast aan het rek (dankjewel YouTube), haal de touwen door de katrollen, boor vier schroefogen in de muur om de touwen doorheen te leiden en maak weer een knoop. Het rek hangt!

Ondertussen heb ik een wasje gedraaid voor een try-out. Dat gaat gesmeerd zeg! Alleen krijg ik het ding, eenmaal vol, bijna niet omhoog. Het is zwaar, het touw is nogal glad, maar vooral: hoe zet ik het vast? Ik kan niet tegelijkertijd het gewicht omhoog houden én knopen. Een nauwkeurige blik op de fotoreportage biedt soelaas: ik mis een kikker – een soort haak waaraan je het touw makkelijk kunt vastzetten. Aha! Nog een keertje naar de bouwmarkt, gaatje boren en het is gepiept. Met kikker hangt mijn gloednieuwe droogrek zo strak als een pas gestreken lakentje. ■

Doe het lekker zelf en nu jij!

1

Maak een frame of zoek een bestaand exemplaar, zoals de bodem van een ledikant.

2

Koop de juiste bevestigingsmaterialen en kijk goed naar wat je nodig hebt, zodat je niet drie keer naar de bouwmarkt hoeft. Als iemand je een fotoreportage stuurt, bestudeer die dan ook zorgvuldig.

3

Maak goede knopen, of leer dat, en gebruik een veilige trap.

4

Laat je helpen door je burens, vrienden of familie. Gezellig én leerzaam (tip van de buurvrouw: gebruik een vork als hefboom om schroefogen vast te zetten).

5

Bevestig het droogrek, hang in alle – meditatieve – rust je was op, takel het geheel omhoog en bewonder je werk!

“Nederland maakt misbruik van de term nationaal park”

Door de introductie van Nationaal Parken ‘nieuwe stijl’ neemt Nederland een loopje met internationale standaarden, vindt ecooloog Patrick Jansen. “Kwaliteitslabels voor natuurbescherming worden gebruikt voor marketingdoeleinden.”

TEKST: HIDDE JANSEN BEELD: SHUTTERSTOCK

Bij een nationaal park denk je niet meteen aan steden, industrieterreinen, autowegen en intensieve landbouw. Toch kunnen deze functies door het programma Nationale Parken nieuwe stijl sinds een paar jaar binnen de grenzen van een nationaal park vallen. Doel van deze nieuwe stijl-aanpak is onder meer om in een gebied de regionale samenhang en economie te versterken, de cultuurhistorische en landschappelijke waarden te vergroten en buiten natuurkernen meer aandacht te besteden aan natuurontwikkeling.

Het Van Gogh Nationaal Park – waar onder meer delen van Eindhoven, Tilburg en Den Bosch in vallen – is sinds oktober 2024 het eerste park dat zich onder de verruimde definitie nationaal park mag noemen. Het Nationaal Park Hollandse Duinen in Zuid-Holland hoopt spoedig te volgen. Ecooloog Patrick Jansen van Wageningen University & Research (WUR) vindt dat Nederland met deze ontwikkeling misbruik maakt van de term nationaal park.

Wat is er mis met een Nationaal Park nieuwe stijl?
“Dat het helemaal niks te maken heeft met een nationaal park. In de jaren 60 heeft de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) zes categorieën opgesteld voor beschermde gebieden, gerangschikt op basis van het niveau van natuurbescherming dat een gebied geniet. De op-één-na-hoogste categorie is nationaal park. Criteria hiervoor zijn onder meer dat het om een aaneengesloten natuurlijk gebied gaat waar grootschalige ecologische processen overheersen en waar menselijk gebruik is beperkt tot wat extensieve recreatie. Als je kijkt naar het gebied dat het Van Gogh Nationaal Park beslaat, voldoet dat in de verste verte niet aan deze criteria. In het park domineert de mens, niet de natuur. Er zitten woongebieden in, drukke infrastructuur, intensieve landbouw en veehouderij, boomkwekerijen en bedrijventerreinen.”

Toch draagt het gebied nu de titel van nationaal park. Hoe kan dat?
“Omdat het een aantrekkelijk label is dat niet wettelijk beschermd is. Landen mogen hun eigen invulling geven aan de IUCN-standaarden. En deze standaarden kun je behoorlijk oprekken, wat Nederland dus ook doet. Uiteindelijk kent het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) het label nationaal park toe. Er is wel een onafhankelijke commissie die hierover adviseert. Die stond ook afwijzend tegenover het eerste voorstel voor Van Gogh Nationaal Park, dat een nog veel groter gebied omvatte. Nadat het oppervlak was gehalveerd van 100 duizend naar 50 duizend hectare met een

groter aandeel natuur, is toch een positief advies afgegeven. De goede verstaander leest in de kanttekeningen en tussen de regels door dat de commissie nog steeds grote twijfels had. Maar ze wilden de pret niet bederven van de enthousiaste mensen en organisaties achter het initiatief.”

Wat is het belang van een benoeming van een gebied tot nationaal park?
“Aanwijzing als nationaal park dient – zeker als het om een park nieuwe stijl gaat – grotendeels economische belangen, met name voor de regio en provincie. Dat wordt ook niet ontkend. Martijn van Dam, die als staatssecretaris aan de wieg stond van het programma Nationale Parken nieuwe stijl en nu voorzitter is van Van Gogh Nationaal Park, heeft gezegd dat hij hiermee bezoekers en bedrijven naar de regio wil trekken. Dat mag natuurlijk, maar daar is het label nationaal park niet voor bedoeld. Wat heeft een nationaal park met bedrijven te maken? Het moet primair om natuur gaan.

Ook Nederland heeft belang bij deze benoemingen. Internationale verdragen verplichten landen om 30 procent van het land- en wateroppervlak aan te wijzen voor natuurbescherming. Voor de boekhouding moet je deze gebieden aanmelden bij de World Database on Protected Areas van het VN-Milieuprogramma (UNEP). Gebied dat voldoet aan de IUCN-criteria voor een nationaal park, mag je meetellen. Maar de meeste nationale parken in Nederland, ook die in ‘oude stijl’, voldoen niet aan deze criteria. Het is belachelijk dat Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug met haar villawijken, productiebossen en drukke wegen in hetzelfde rijtje staat als de Serengeti van Tanzania. De UNEP kan natuurlijk niet zelf in alle gebieden gaan kijken. Maar als Nederland het waagt om ook het Van Gogh Nationaal Park als echt nationaal park aan te melden, ga ik UNEP een brief schrijven om te zeggen dat het niet klopt. Op deze manier neemt Nederland een loopje met internationale standaarden. Kwaliteitslabels voor natuurbescherming worden gebruikt voor marketingdoeleinden.”

Een van de gedachten achter een bredere insteek van een nationaal park is dat de bezoekersdruk op kwetsbare natuurkernen afneemt. Dat is positief, toch?
“Jazeker! Als de partijen erin slagen om de zones en het landschap om de natuurgebieden heen echt te versterken

en daarmee aantrekkelijker te maken voor recreatie, is dat een goede ontwikkeling. Ik vind Van Gogh op zich ook een uitstekend initiatief. Het is prachtig als gemeenten, waterschappen, agrariërs en andere partijen aan de slag gaan met het verbeteren van de kwaliteit van de natuur en het landschap. Alleen: noem het geen nationaal park, want dat label past niet bij de natuurbescherming die je hier kunt waarmaken. Gebruik een term die wél past bij de functies in het gebied, namelijk nationaal landschap, een lagere IUCN-categorie. Zoals Frankrijk dit soort gebieden *parc naturel regional* noemt en Engeland *protected landscapes*.

Wat me wel zorgen baart, is dat ik geen garanties zie dat er ook daadwerkelijk minder druk komt te staan op de natuurkernen. Er zijn geen harde doelen of ambities op het gebied van bezoekersaantallen of recreatieve activiteiten. Het zou zomaar eens nóg drukker kunnen worden. En dat kan leiden tot schade aan de natuur, zoals aantasting van vegetatie, verstoring van broedende vogels en sterfte van reptielen. Daar komt nog een hoop afval, lawaai en lichtvervuiling bij. Op papier kun je het allemaal mooi uitdenken, maar de vraag is wat er in de praktijk van terecht komt. Omdat de term nationaal park geen juridische status heeft, kun je ook niet naar de rechter om betere natuurbescherming af te dwingen.”

Toch omarmen natuurorganisaties als IVN, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten het concept van Nationaal Park nieuwe stijl.
“Gezien de slechte staat van de Nederlandse natuur begrijp ik goed dat ze hieraan meewerken. Er zijn goede intenties en als alle voornemens worden waargemaakt gaan natuur en landschap er flink op vooruit. Ik weet ook niet of ze achter de keuze voor het label nationaal park staan, en of ze zich daar heel druk over maken. Maar ik doe dat in ieder geval wel. Ik ben in de luxe positie dat ik me vrij kan uitspreken, en ik ga het niet mooier maken dan het is.”

Commentaar
Frans Kapteijns en Caspar Verwer reageren op Patrick Jansen. Zie volgende pagina.

“Er zitten economische belangen achter, dat wordt ook niet ontkend”

Frans Kapteijns

Boswachter, natuurgids en ambassadeur Van Gogh Nationaal Park

“Het gebruik van de term nationaal park vormt een belangrijke aanjager voor samenwerking. Bij Van Gogh Nationaal Park zijn zo'n veertig partners betrokken, waaronder alle gemeenten in de regio, de provincie, de belangenvereniging voor de land- en tuinbouw (ZLTO), natuurorganisaties, waterschappen en andere terreinbeheerders. Ik vraag me af of we met een ander labeltje zoiets voor elkaar hadden gekregen. Het begrip nationaal park is zo sterk, partijen voelen meteen dat het om de natuur draait. In de natuurkernen blijft natuurbescherming op één staan. Dankzij de brede samenwerking kunnen we nu ook

“Het begrip nationaal park is zo sterk, partijen voelen meteen dat het om de natuur draait”

daarbuiten, in de verbindingzones, meer aandacht besteden aan natuur, zoals natuurinclusieve landbouw en verbetering van biodiversiteit aan randen van stedelijk gebied. Hiermee kunnen we uitdagingen rondom bodem- en waterkwaliteit aanpakken en verminderen we de druk op de natuurkernen. Het mooie is dat Van Gogh Nationaal Park tot stand is gekomen in samenspraak met alle partijen. In het verleden was dat anders, dan wees de overheid gewoon een gebied aan. Bij de benoeming van de Loonse en Drunense Duinen tot Nationaal Park in 2002 leidde dat bijvoorbeeld tot veel weerstand bij boeren, omdat ze ineens allerlei beperkingen kregen opgelegd. Omdat boeren in de nieuwe stijl echt onderdeel zijn van het geheel, zijn ze veel gemotiveerder om aan de slag te gaan met natuurinclusieve activiteiten en hun bedrijf open te stellen voor bezoekers. Die ontwikkeling is ook al gaande.

Dat de regio geld verdient aan het labeltje nationaal park, daar is niks mis mee. Het is juist mooi dat organisaties en ondernemers op creatieve manieren zoeken naar inkomsten en zo mensen wat leren over de historie, cultuur, het landschap en de herkomst van ons voedsel. Ik vind niet dat je het daarmee meteen een marketingproject moet noemen. Ik zie het vooral als een mooi samenwerkingsproject waar zowel de natuur, maatschappij als economie van profiteren. Dat is toch prachtig?”

Caspar Verwer

Ecoloog bij IUCN Nederland

“Ik kan me vinden in de kritiek van Jansen over het onterecht gebruik van de term nationaal park. Als je een regio met steden, industrie en snelwegen een nationaal park gaat noemen, kun je heel Nederland wel uitroepen tot nationaal park. Bij het IUCN vinden we het belangrijk dat een land sterke en bindende juridische kaders opstelt voor een nationaal park, zodat je in de praktijk ook echt bescherming biedt aan de natuur. Maar dat ligt heel gevoelig, want dan leg je meteen beperkingen op voor andere functies en activiteiten. Zeker in het huidige tijdsgewricht, waarin het politieke en maatschappelijke draagvlak voor natuur sterk afneemt, begrijp ik wel dat Nederland voor een ruimere interpretatie kiest.

Toch had ik liever gezien dat ze in lijn met de IUCN-criteria hadden gekozen voor een andere benaming, zoals beschermd landschap, wat Jansen ook benoemt. In de aanloop naar de benoeming van het Van Gogh Nationaal Park hebben we vanuit IUCN bij het ministerie van LNV aangegeven dat deze term meer op z'n plaats zou zijn. Maar uiteindelijk hebben ze dat advies naast zich neergelegd en toch gekozen voor de titel van Nationaal Park. Veel meer kunnen we als IUCN niet doen.

Dat we het gebruik van het begrip nationaal park onjuist vinden, betekent overigens niet dat we initiatieven als Van Gogh en Hollandse Duinen niet toejuichen. Integendeel, we zien

“Nu het draagvlak voor natuur sterk afneemt, begrijp ik wel dat Nederland voor een ruimere interpretatie kiest”

het juist als iets positiefs. Met het schrappen van bijvoorbeeld het Nationaal Programma Landelijk Gebied zijn lokale samenwerkingsverbanden cruciaal voor natuurversterking buiten natuurgebieden, zoals in agrarisch gebied. Van Gogh is erin geslaagd om partijen met uiteenlopende belangen samen te brengen in een gezamenlijk doel: het versterken en ontwikkelen van natuur in een grote regio. Het is alleen nog wel zaak dat ze dit omzetten in concrete resultaten, want anders zijn het loze beloften.” ■

ILYES MACHKOR

Klimaatburgemeester Ilyes Machkor uit Alphen aan den Rijn benadert duurzaamheid vanuit zijn islamitische geloof.

TEKST: DEWI GIGENGACK BEELD: ROBERT ELSING

“Als moslim ben ik opgegroeid met hele duidelijke waarden, waarvan rechtvaardigheid een van de belangrijkste is. De aarde is van God, wij hebben de verantwoordelijkheid om goed met mensen, dieren en natuur om te gaan. Het uitbuiten en vernietigen van de aarde is een onrecht. In een mondiale economie raakt vervuiling altijd iemand anders, ook toekomstige generaties. Daarmee overschrijden we een morele grens.”

Verschillen overbruggen

“In 2020 deed ik een trainingsprogramma voor jongeren van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Het doel was om verschillen te overbruggen in de klimaatbeweging. Ik werd toen gevraagd om klimaatburgemeester

te worden, in die rol verbind ik nu verschillende groepen met elkaar en ondersteun ik de onderlinge dialoog. Zo ben ik gespreksleider op duurzaamheids evenementen van de gemeente, bijvoorbeeld voor scholieren. Ook werk ik samen met de bibliotheek, activiteiten organiseert voor een groene leefstijl. Tijdens de Nationale Klimaatweek heb ik een gesprek geleid over voedselbossen en heb ik mensen uitgenodigd om op mijn werk bij Zilveren Kruis te komen vertellen over duurzaamheid in de zorg.

In mijn podcast *New Stewards* interview ik duurzaamheidsleiders met een moslimachtergrond. Ik wil religie en specifiek de islam een serieus onderdeel van de oplossing voor klimaatverandering maken. Ik vind het belangrijk dat mora-

liteit de kern van het gesprek wordt. Van luisteraars hoor ik dat ze positief verrast zijn om met deze blik naar de islam te kijken.”

Voor Allah

“Mijn inzetten voor duurzaamheid is een doel voor het leven, het is onderdeel van mijn identiteit. Als kind schreef ik al werkstukken over natuurrampen en klimaatverandering. En als student probeerde ik mijn universiteit duurzamer te maken. Nu kijk ik vooral naar systeemverandering. Maar ik probeer te voorkomen dat ik de last van verandering op mijn eigen schouders voel. Ik doe het voor Allah. Net zoals dat ik vijf keer per dag bid, zet ik mij in voor een rechtvaardigere wereld, als vorm van aanbidding.” ■

“De plek waar we voor **strijden**, is het **strijden** **waard**”

In Zambia zijn activisten al 10 jaar bezig om de aanleg van een kopermijn in een bijzonder natuurgebied te voorkomen. Na tegenwerking door corruptie en politiek gedraai lijken hun inspanningen nu eindelijk te worden beloond. “Er is een enorme groep organisaties nodig om dit gevecht aan te kunnen.”

TEKST EN BEELD: SIMON VERA

Kanoën op de
Zambezi-rivier
Beeld:
Shutterstock

“Ik ben geen moedig man”, vertelt David Ngwenyama terwijl hij nipt van zijn gemberthee. “Ik ben niet eens een activist.” Toch deed de 54-jarige Zambiaan iets dat veel mensen moedig en activistisch zullen noemen. In 2014 klaagde hij, samen met vijf ngo’s, de Zambia Environmental Management Agency (ZEMA) aan. Het doel: de aanleg van een kopermijn in het Zambiaanse Lower Zambezi National Park tegengehouden.

Tien jaar, twee rechtszaken en drie regeringen verder is de zaak bij het hooggerechtshof beland. De originele groep van vijf ngo’s is inmiddels uitgegroeid tot een collectief van ruim vijftig plaatselijke en internationale groepen, die in meer of mindere mate samenwerken. Koepelorganisatie SaveZambeziSafeZambezi (SZSZ), waarbij organisaties als het WWF en Wildlife Crime Prevention zijn aangesloten, verzetten zich tegen de mijn via de media. Conservation Advocates Zambia (CAZ) bindt de strijd aan in de rechtbank.

“De plek waar we voor strijden, is het strijden waard”, vervolgt David. Het nationale park is een van de meest ongerepte plekken van het Afrikaanse continent. Het is een waar paradijs voor dieren, zonder verharde wegen en massatoerisme. Maar niet alleen de dieren leven van de natuur: de hele regio is afhankelijk van de Zambezi-rivier die door het park stroomt. Die zorgt voor schoon water, vis, en elektriciteit voor ruim 47 miljoen mensen in Zambia, Zimbabwe en Mozambique. De voorspelling van het Conservation Lower Zambezi (CLZ), een van de organisaties die zich hebben verenigd in SaveZambeziSafeZambezi, is duidelijk: “De mijn kan een verwoestend effect hebben op de mensen, het water, land en milieu van de gehele zuidelijk Afrikaanse regio.”

Verschillende regels

Milieuconsultant David Ngwenyama was een van de eersten die inzag wat de mijn, waarvoor mijnbedrijf Mwembeshi Resources een vergunning had aangevraagd, zou betekenen voor het park. “Ik werkte destijds aan een opdracht voor WWF-Zambia en kreeg in die hoedanigheid het milieueffectrapport van de mijn onder ogen. En dat was waardeloos.” Dat zag ook Sandra Gilissen, een Nederlandse die al decennialang in Zambia woont. Voor haar eigen werk als consultant onderzocht ze menig milieueffectrapport. “Dit was echt heel slecht. De balans tussen wat ze moesten onderzoeken en wat echt onderzocht werd, was ver te zoeken. Om maar een voorbeeld te noemen: er stond helemaal niets in over de verwerking van afvalgesteente.” Dat afvalgesteente bevat zware metalen en kan de Zambezi rivier veranderen van een voedende levensader in een dodelijke gifstroom.

Waarom kwam het rapport er dan toch doorheen? “In mijn ogen was het pure corruptie”, aldus David. “Zo was de toenmalige directeur van het departement van nationale parken – het departement dat

goedkeuring moet geven voor mijnlicenties in de parken – ook consultant voor het mijnbedrijf.”

Het was typerend voor de regeringen van het Patriotic Front die het land bestuurden tussen 2011 en 2021. “Ik had niet het gevoel dat we het spel volgens dezelfde regels speelden”, zegt David. De huidige Zambiaanse regering heeft zijn zaakjes beter op orde, maar tijdens de eerste jaren van de gerechtelijke procedure waren corruptie en intimidatie geen uitzondering. “Mijnbedrijven gebruiken wel vaker hun politieke invloed, maar in dit geval ging het wel heel ver. Zo was er in 2012 een vergadering tussen de Zambiaanse regering en de regionale premier van West-Australië over versnelling van het goedkeuringsproces, speciaal bedoeld voor mijnlicenties voor Australische bedrijven. Daar werd niet alleen gesproken over de Lower Zambezi-mijn, want Australische mijnbedrijven zijn op veel plekken actief in Zambia. De leiding van Mwembeshi Resources, toen nog een Australisch bedrijf maar inmiddels in Chinese handen, zat gewoon aan tafel. We gingen met zijn zevenen protesteren voor het hotel waar de vergadering plaatsvond. Zes van ons werden opgepakt.”

Vernietigende gevolgen

Maar zelfs als Mwembeshi Resources alles volgens het boekje doet, zou het funest zijn voor de omgeving, zegt natuurorganisatie CLZ. De dagbouw mijn – het soort mijn dat enorme open kraters achterlaat – moet midden in het gebied komen en zou een kwart van het park in één klap wegvagen. De rest zou grotendeels onleefbaar worden door lawaai en vervuiling en dieren zullen gedwongen de bewoonde gebieden rond het park intrekken. Nationale parken zijn in Zambia niet omheind, ook nu al trekken dieren tijdens grote droogtes richting de mensen. Het levert de nodige conflicten op tussen mens en dier. De natuurbeschermers van CLZ hebben de laatste jaren juist hard gewerkt om dat te voorkomen, door bijvoorbeeld elektrische hekken uit te delen aan boeren om hun gewassen te beschermen tegen hongerende olifanten.

De gemeenschappen in de buurt van het park zitten straks met de consequenties. De traditionele leidster Mpanshya is *chieftainness* van zo’n tweehonderd dorpen in de *game management area* – het grensgebied van nationale parken waar mens en dier samen moeten leven – ten noorden van het park. “We voelen hier allemaal de waarde van het park”, vertelt ze in de schaduw van haar paleis, nog geen 10 kilometer van het park vandaan. “We zijn verbonden met deze plek. Schoon water, brandhout, voedsel, het is allemaal weg als de natuur verwoest wordt. We zijn bang dat de chemicaliën ons ziek maken, de olifanten onze gewassen verwoesten, en het land onleefbaar wordt.” Een groep van zeventien traditionele leiders stuurde uit protest een brief naar de overheid, maar hun oproep bleef onbeantwoord.

“We hebben vijf jaar zitten wachten op een uitspraak die nooit kwam”

In Luangwa, de provincie die grenst aan het oosten van het park, zien ze de mijn juist graag komen. Daar komen weinig toeristen, maar hebben ze soms wel last van de dieren uit het park. Sandra Gillissen: “We moeten rekening houden met hun commentaar. Het is niet makkelijk om te wonen op een plek als Luangwa, zonder het economische voordeel van toerisme maar mét het mens-wildconflict dat het park met zich meebrengt.” Mwembeshi Resources beloofde de mensen in Luangwa 2500 banen. Sandra: “Met al die beloftes kunnen ze veel zielen voor zich winnen. Maar er klopt weinig van.” Volgens de activisten zal de mijn voor slechts 400 banen zorgen.

Intimidatie

Hoe de regering met de mijn omgaat, is uiteindelijk afhankelijk van wie er aan de knoppen draait. “Het wetboek laat ruimte voor interpretatie”, vertelt Meluhli Malisa, de advocaat die de huidige zaak bij het hooggerechtshof behandelt namens Conservation Advocates Zambia (CAZ). Hoe ziet dat eruit in de praktijk? Nog voor David Ngwenyama met de eerste rechtszaak begon, moest de Zambiaanse milieudienst ZEMA het milieueffectrapport beoordelen. Het rapport voor de mijn werd in eerste instantie afgewezen, Mwembeshi Resources ging tegen de beslissing in beroep. Vervolgens ging het beroep echter niet naar ZEMA, maar rechtstreeks naar de minister. Hij keurde het rapport wél goed, en Mwembeshi kreeg zijn licentie.

David begon in 2014 een rechtszaak om het milieu-effectrapport alsnog illegaal te verklaren. Het gerechtshof vaardigde een verbod op mijnbouw uit zolang de rechtszaak zou lopen en Mwembeshi kon voorlopig dus nog niet van start. Ondertussen werd David op alle mogelijke manieren geïntimideerd. Zo probeerden de advocaten van Mwembeshi hem een dwangsom van 3 miljoen Kwacha op te leggen, ruim 100 duizend euro. “Ze hoopten dat ik me terug zou trekken. Maar wat ze deden mag niet, en dat wisten ze. 10 minuten voor we de rechtszaal in liepen, trokken ze het verzoek in.”

Ook de regering probeerde David te ontmoedigen. Zijn naam kwam op een lijst van persona non grata terecht, samen met andere activisten en journalisten. Die lijst bestond officieel niet, maar zorgde er in de praktijk wel voor dat mensen weinig mogelijkheden hadden om de toenmalige regering van Patriotic Front te bekritisieren. Sommigen konden moeilijk werk vinden, andere activisten die zich kritisch uitspraken over de regering eindigden meermaals in de gevangenis. Dat lot viel ook de huidige president, Hakainde Hichilema, ten deel. Voor David betekende het vooral dat ngo’s werd verteld dat ze problemen met hun vergunning konden verwachten als ze hem zouden inhuren. “Als je je nek uitsteekt, dan zul je dat voelen”, concludeert hij wrang. Uiteindelijk werd zijn rechtszaak afgewezen op technische gronden. “We hebben 5 jaar zitten wachten op een uitspraak die nooit kwam.”

Nationaal debat

Toen de rechtbank in 2019 vaststelde dat er verschillende procedurele fouten zouden zijn gemaakt door de aanklagers, stopte de rechtszaak en werd het verbod op mijnbouw opgeheven. David probeerde het nog één keer en ging in 2021 in zijn eentje in beroep, maar ook die zaak werd afgewezen. Die beslissing moet volgens de wet 30 dagen duren, een periode waarin milieudienst ZEMA experts en belanghebbenden kan raadplegen. Toch lag een week na de nieuwe aanvraag de vergunning al bij het bouwbedrijf op de mat. Voor Mwembeshi was de weg opnieuw vrij om te beginnen met mijnbouwwerkzaamheden.

David haakte af, moegestreden, de coalitie van SZSZ en de advocaten van CAZ namen het stokje van hem over. Luwi Nguluka, een van de activisten die betrokken is bij de SZSZ, wist dat er iets moest gebeuren toen Ngwenyama ermee stopte. “Toen Davids zaak werd afgekap, dachten we allemaal: wat nu? Betekent dit dat het park verloren is? Toen duidelijk werd dat het ministerie de goedkeuring zou doorzetten, besloten we om onze stem te laten horen.”

“Er is een enorme groep organisaties nodig om dit gevecht tegen Mwembeshi aan te kunnen”, vertelt CAZ-advocaat Mehluli Malisa. “Bedrijven als Mwembeshi hebben manieren om de overheid aan hun kant te krijgen. Je kunt je voorstellen wat het aan middelen vergt om ze te bevechten.” Bijna iedereen in de coalitie doet zijn werk vrijwillig, buiten het normale werk om. Er wordt wel financiële steun geleverd, voornamelijk door internationale ngo's als WWF. “Niet iedereen is blij met die steun”, zegt Mehluli. “Er zijn mensen die het gevoel hebben dat WWF hier hun spierballen laat zien en hun oplossing opdringt aan ons. Maar Zambianen zijn degenen die hier voorop gaan in de strijd.”

Het werk van SZSZ had zijn effect. Nog nooit was de Zambiaanse bevolking zo betrokken bij natuurbehoud. Radio en televisie pikten het op, kranten schreven erover. “Toen de minister op een persconferentie alleen vragen kreeg over de mijn, wisten we dat ons werk echt iets deed”, vertelt Luwi trots. “Het veranderde van een randzaak voor milieuactivisten in een nationaal debat.”

Politieke draai

In 2023 bezocht milieudienst ZEMA samen met SZSZ-vertegenwoordigers het Lower Zambezi National Park. Toen bleek dat er niet aan de afgesproken voorwaarden werd voldaan, trok ZEMA de goedkeuring voor mijnbouw definitief in. Mwembeshi tekende bezwaar aan bij de minister, maar die handhaafde de beslissing van ZEMA. De regering leek, mede dankzij de nationale campagne van SZSZ, het behoud van het park boven de kopermijn te stellen.

Na de politieke draai stapte Mwembeshi naar de rechtbank, en strijden de activisten opeens samen met ZEMA en het ministerie tegen het mijnbedrijf. Het is het zoveelste voorbeeld van hoe de politieke wind de toon zet voor hoe er met de natuur om wordt gegaan. Luwi Nguluka: “Het is mooi om nu met ZEMA samen te kunnen werken. Het is onderhand bijna irrelevant door wie en waarom deze beslissing is genomen. Die was gewoon fout, en we hebben de kans om dat samen recht te zetten.”

Mwembeshi heeft nog altijd geen mijnvergunning voor Zambezi National Park, en er is ook geen datum bekend voor de voortgang van de rechtszaak. Sandra is er niet gerust op, want inmiddels draait er weer iemand anders aan de knoppen. “De minister die ZEMA steunde is van zijn post gehaald, we zullen zien of de volgende minister ook aan onze kant staat.” De nieuwe minister heeft ondertussen inderdaad een concessie in het park aan een ander bedrijf toegewezen. “Zolang onze wetten mijnbouw in beschermde gebieden toestaan, blijven onze nationale parken bedreigd”, aldus advocaat Mehluli. Door de energietransitie groeit de vraag naar metalen, de Zambiaanse regering wil zijn mijnindustrie snel uitbreiden. Dat neemt niet weg dat er één duidelijke overwinning uit de campagne is gekomen, zegt SZSZ-activist Luwi Nguluka: “We hebben onszelf herinnerd aan onze strijdkracht. Wat er ook gebeurt in de toekomst, iedereen weet nu dat Zambianen niet over zich heen laten lopen.” ■

ZEMA wilde geen commentaar geven zolang de zaak nog loopt. Ook Mwembeshi Resources was niet beschikbaar voor commentaar, maar ontkent in eerdere interviews alle aanklachten.

Fonds **BJP**
voor journalisten

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

Een enkeltje Marokko voor Schoof

Het heet vast geen toeval dat de klimaatop in Bakoe eindigde op de warmste novemberdag ooit gemeten in ons broeierige polderlandje. Eerst sneeuw en lichte vorst, en toen was daar zowaar een lentebries. Zwoel trok de warme wind aan mijn veel te dikke jas. Zwoel én beklemmend. Ik had het gevoel dat ik genoot van een verboden vrucht. Gretig nam ik een hap, terwijl ik vreesde voor de consequenties. De biodiversiteitstop in het Colombiaanse Cali en de klimaatop in het Azerbeidzjaanse Bakoe volgden elkaar snel op. Je zou toch mogen verwachten dat dit een flink pakket aan maatregelen zou opleveren. Het bleek ijdele hoop. Beide toppen werden een flop. En wel zo, dat we van een volgende klimaatop eigenlijk niets meer hoeven te verwachten. Op het nippertje was er een slotakkoord in Bakoe. Daarin werd niet de gehoopte 1000 miljard dollar aan jaarlijkse steun aan kwetsbaar gemaakte landen beloofd, noch de 500 miljard die deze landen tenminste op weg zou helpen. Het werd een schamele 300 miljard. Dat bedrag benadert nog niet eens het begin van een redelijke afkoopsom van onze koloniale schuld. Noch vormt het een rechtvaardige compensatie voor de neokoloniale exploitatie die tot de dag van vandaag in deze landen doorgaat. Laat staan dat het onze wingewesten werkelijk de mogelijkheid biedt om zich te wapenen tegen de klimaatramp, die juist bij hen zoveel slachtoffers maakt en tot politieke instabiliteit, massamigratie, oorlog en conflict leidt. En wie gaat er eigenlijk op uitbetaling van al die miljarden dollars toezien? Vooralsnog weigeren veel economisch veerkrachtige landen het door hen met moeite toegezegde bedrag daadwerkelijk over te maken. De vervuilers gaan zoals altijd vrijuit. Geen multinational die de werkelijke rekening van zijn megawinsten hoeft te vereffenen. Dit bleek maar weer in het uitermate teleurstellende vonnis in de rechtszaak tegen Shell, die toch zo veelbelovend door Milieudefensie was aangespannen. De vuile schelp zal in oliestaat Azerbeidzjan vast leuke dealtjes hebben gesloten. Zo gingen deze aardevernieters vrolijk door met hun ongeremde productie, torenhoge uitstoot en bergen giftig afval. Aan hun

nietsontziende winstbejag ontkomt niets en niemand. Alsof dit alles al niet zorgwekkend genoeg was, was daar nog de berichtgeving in de Nederlandse media. En dan vooral de vrijwel totale afwezigheid daaraan. Over de top in Cali kon ik eigenlijk niets vinden. Ook uit Bakoe bleef het nagenoeg stil. Daar waar er al aandacht aan de top werd besteed, richtte die zich vooral op het effect van het naderende presidentschap van Trump. Zijn herverkiezing trok de laatste lucht uit de jaarlijkse klimaatcarrousel. Met het zoveelste aangekondigde vertrek van de VS, voelen andere megavervuilers immers ook weinig behoefte zich nog langer om het klimaat druk te maken. De VS was niet het enige land met een staatshoofd dat het af liet weten en een aankomende president die reeds een lange dreigende schaduw vooruit wierp. Veel meer landen waren ondervetegenwoordigd, waaronder Nederland. Schoof liet het volstrekt afweten. Geen woord van hem of zijn kabinet over deze top. Gretig maakte hij van de rellen rond de voetbalwedstrijd Ajax-Maccabi Tel Aviv gebruik om achter de nationale voetbaltafel te gaan staan en gemarginaliseerde bevolkingsgroepen tegen elkaar uit te spelen. Het klimaat heeft voor dit kabinet sowieso geen enkele prioriteit. Migratie is het grote probleem, en dan wel specifiek de komst of aanwezigheid van ‘de vluchteling’. Met het gebrek aan maatregelen

om de aarde levensvatbaar te houden, zullen er daar slechts meer van komen. Ondertussen dreigen wij zelf een volk zonder land te worden. Nederlanders zonder Nederland. Straks worden we zelf nog bootvluchteling. Benieuwd hoe goed Schoof en consorten zelf integreren als het op een enkele boottocht naar Marokko aankomt. ■

De vuile schelp zal in oliestaat Azerbeidzjan vast leuke dealtjes hebben gesloten

Deze maand verschijnt Mounir Samuels' nieuwste boek *Nederland voor Nederlander: mijn antwoord op (extrem) rechts*, waarin hij op alle zaken ingaat waar we in de kranten veel te weinig over lezen.

Kraanvogels, kadavers en grote grazers

Elanden, goudjakhalzen en lynxen: ze zouden allemaal kunnen terugkeren naar Nederland, als je de natuur maar grotendeels haar gang laat gaan. Al die dieren hebben een belangrijke rol in het ecosysteem, zegt Jeroen Helmer. In zijn boek *Wildernis in eigen land* legt hij uit hoe dat zit.

TEKST: ANNE HAVELAAR FOTOGRAFIE: EVA BROEKEMA ILLUSTRATIES: JEROEN HELMER

Jeroen Helmer, huisillustrator en ecooloog van ARK Rewilding Nederland, kan zich niet anders herinneren dan dat hij altijd zat te tekenen. En dat hij gefascineerd was door dieren. “Toen ik 8 jaar was, ging ik al samen met mijn oudere broer Wouter op pad. ’s Morgens vroeg het veld in, achter een vogelgeluid aan totdat je het bijbehorende vogeltje had.” Wouter ging biologie studeren en richtte ARK Natuurontwikkeling op, de voorloper van ARK Rewilding Nederland. Jeroen ging naar de kunstacademie. “Toen ik in 1989 afstudeerde, kon ik meteen aan de slag. ARK monitorde wat er gebeurde in de nieuwe natuurgebieden die toen werden aangewezen. Hoe verlopen die natuurlijke processen? Ik bracht dat in beeld met mijn tekeningen, zo konden we gemeenten laten zien hoe agrarische gebieden zich zouden ontwikkelen als je ze met rust laat. De laatste jaren ben ik me vooral gaan richten op de verbanden tussen alle soorten.”

Dood hout en poep

“We leren steeds meer over alle ingeni-euze interacties tussen de verschillende soorten”, vertelt Jeroen, “maar die kennis zit meestal verstopt in wetenschappelijke publicaties.” Daarom zet hij in zijn ‘systeemplaten’ een sleutelsoort centraal: een diersoort die een sleutelrol vervult in het ecosysteem. “Zoals een wild paard. Daaromheen teken ik dan planten en dieren die baat hebben bij dat paard. Een paard graast en poept natuurlijk, maar maakt bijvoorbeeld ook een zandbad. Allerlei planten en dieren profiteren van die open grond. Zaad kan er makkelijker kiemen, insecten kunnen

er nestjes in maken en reptielen kunnen zich erin opwarmen.”

Op elke tekening legt Helmer in een paar regels uit wat er te zien is. In zijn boek *Wildernis in eigen land* vind je niet alleen dieren in hun natuurlijke omgeving, maar ook tekeningen over kringloop-processen met poep, dood hout en kadavers. “Dieren hebben hun hele leven voedingsstoffen opgenomen die ze weer moeten kunnen afgeven. Duizenden beestjes zijn afhankelijk van dat proces. En die verdwijnen als je de kadavers opruimt, zoals lang gebeurde. Ze moeten dus blijven liggen. Dat vereist wel een cultuuromslag, want veel mensen vinden het naar om een dood beest te zien. Maar bij natuur hoort ook rotting en dood.”

Rewilding

ARK werkt in zeven gebieden in Nederland en houdt zich vooral bezig met het *rewilden* van voormalige landbouwgrond, waarbij het terugbrengen van grote grazers cruciaal is: die gaan verbossing tegen. “Rewilding is het actief herstellen van natuurlijke processen”, legt Jeroen uit. “We zorgen dat planten en dieren kunnen doen wat ze van nature doen. We bekijken wat past bij een gebied, en

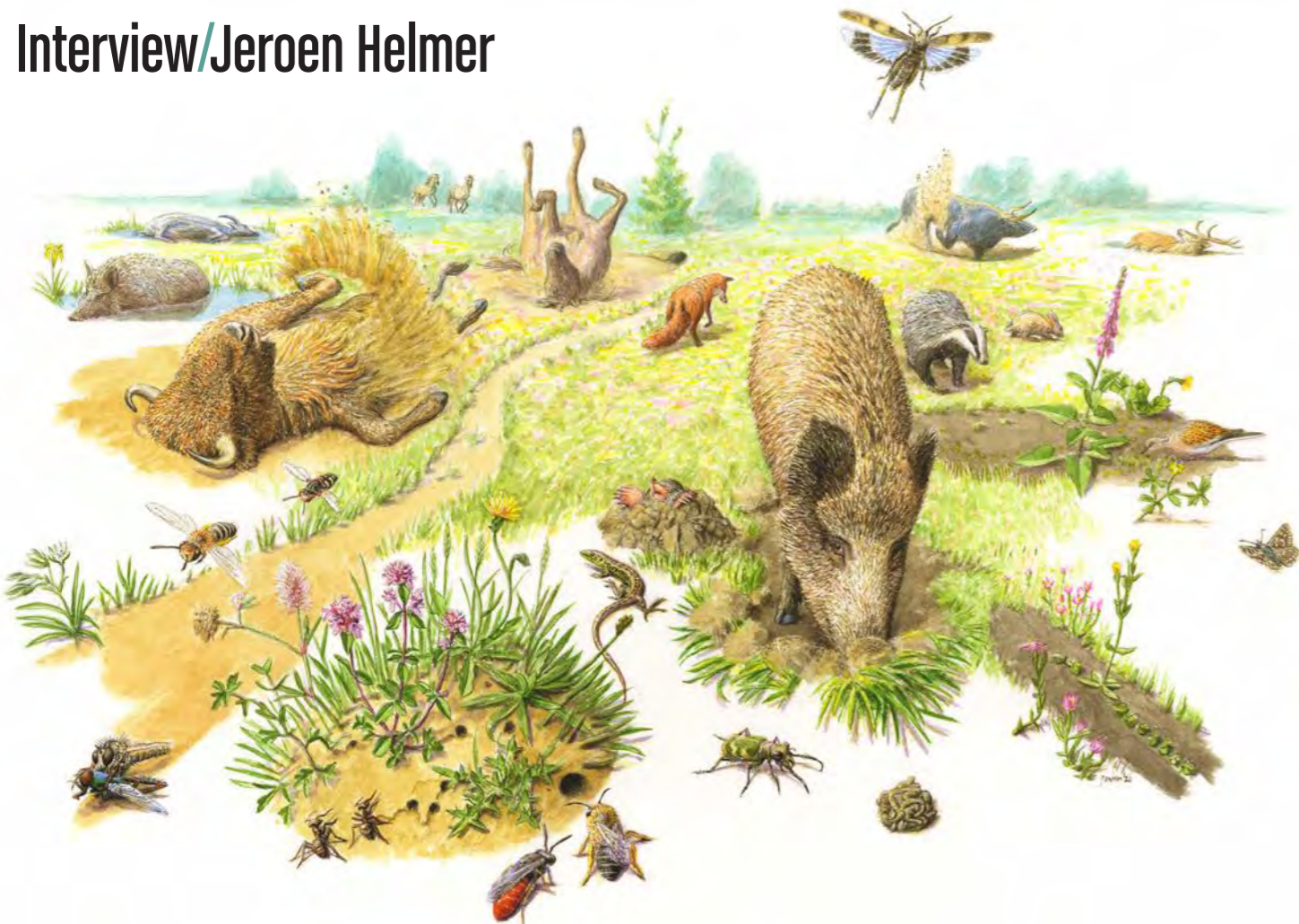
daarbij is de hamvraag: wat zou de natuur hier doen als de mens niet had ingegrepen?” Ook het herstel van natuurlijke waterlopen en het verwijderen van sloten en andere drainage is vaak nodig om natuurlijke processen op gang te brengen.

Na zo’n herinrichting van een gebied wordt het beheer losgelaten, want rewilding stuurt niet op vastgelegde doelen. Jeroen: “Natuur is veranderlijk, dat is juist de essentie. Rewilding is iets heel anders dan regulier natuurbeheer, waarbij een ‘natuurdoeltype’ met bijbehorende soorten wordt nagestreefd. Dan ga je bijvoorbeeld maaien en boompjes uittrekken om te zorgen dat heide niet in bos verandert, heel arbeidsintensief. Eigenlijk boots je daarmee het gedrag van grote grazers na, maar dan zonder de wisselwerking. Veel planten hebben namelijk eigenschappen die samenhangen met die van grote dieren. Ze hebben bijvoorbeeld haakjes aan hun zaden, zodat die kilometers ver weggevoerd kunnen worden aan een vacht. Wat er allemaal tussen al die soorten gebeurt: dat is natuur. En het zorgt ervoor dat soorten zich ontwikkelen, dat ze hun eigenschappen aanscherpen. Daardoor krijg je een veel gevarieerder landschap dan wij mensen ooit voor elkaar zouden kunnen krijgen.”

De waarde van de wolf

Bij wilde natuur horen ook roofdieren zoals de wolf, om al die grote grazers in toom te houden bijvoorbeeld. Maar daar is niet iedereen even enthousiast over. “De komst van wolven is ook spannend”, beaamt Jeroen. “Ze moeten wel op de wilde dieren jagen, niet op hun tamme soortgenoten. En mensen die er last van hebben, moeten ruim gecompenseerd worden.” Daar hebben veehouders ook zelf een verantwoordelijkheid in, vindt hij. “Als ik langs de IJssel fiets, zie ik wel twintig schapenhouderijen waarvan er niet één een wolfwerend hek heeft. Terwijl veehouders subsidie kunnen krijgen om die hekken te plaatsen. In België pakken ze het beter aan, daar hebben ze een veebeschermingsteam dat gratis hekken komt zetten.”

“Bij natuur hoort
ook rotting en
dood”

Zelf is Jeroen blij met de komst van de wolf, vanwege zijn enorme ecologische waarde. “We hebben te veel herten op de Veluwe die alle jonge boompjes opeten, waardoor het bos niet kan verjongen. Die beesten worden nu afgeschoten, maar dat heeft weinig met ecologie te maken. Roofdieren zorgen voor onvoorspelbaarheid: herten kunnen dan niet meer altijd op de meest vruchtbare plaatsen grazen maar moeten steeds van plek veranderen, anders zijn ze een makkelijke prooi voor de wolven. Zo houd je het ecosysteem in balans.”

Er zijn meer grote dieren op eigen kracht naar Nederland teruggekeerd. “We hebben nu veertig paar zeearenden die broeden in Nederland. Ook de op één na grootste uil ter wereld, de oehoe, voelt zich weer prima thuis in ons land. En we zien steeds meer kraanvogels, wilde katten en goudjakhalzen. Ik vermoed dat we binnenkort ook lynxen kunnen verwelkomen, wie weet zelfs de eland! Die zit nu al in het oosten van Duitsland. Wist je trouwens dat Nederland in de middeleeuwen het laatste gebied was waar elanden voorkwamen in West-Europa?”

Er kwamen vorsten uit Pruisen om in Nederland op de elanden te jagen, want in Duitsland hadden ze alles al doodgeschoten.”

Wildernis in Nederland

Maar is Nederland wel geschikt voor verwildering? Jeroen: “Mensen denken vaak dat Nederland daar te klein voor is. Toch krijgt ARK veel voor elkaar. We zullen ook wel moeten. De verbindingen tussen natuurgebieden moeten beter, zodat insecten, grotere dieren en planten zich kunnen verplaatsen, op en onder de grond. Anders kunnen we de teloorgang van biodiversiteit niet stoppen.”

Maar ook de mens heeft wilde natuur hard nodig, om beter bestand te zijn tegen klimaatverandering. ARK probeert natuurontwikkeling te combineren met maatschappelijke behoeften zoals hoogwaterbescherming. “Tijdens het hoogwater van 1995 moesten 100 duizend mensen uit het Maas-Waalgebied geëvacueerd worden. Dat zijn nogal draconische maatregelen. We realiseerden ons dat de rivier meer ruimte moet krijgen om te kunnen overstromen.

Daarvoor werden kleilagen afgegraven, in samenwerking met partners die klei winnen voor de productie van bakstenen en dakpannen.” Het resultaat van die afgravingen is de Gelderse Poort met de Millingerwaard, waar natuurlijke processen zoals erosie en sedimentatie hun gang kunnen gaan. Er zijn moerassen, geulen en kruidenrijke graslanden, waar paarden en runderen vrij rondlopen. Otters, bevers, lepelaars en vele andere soorten keerden terug. En mensen kunnen er recreëren.

Wat ARK betreft zijn hun gebieden namelijk zo veel mogelijk toegankelijk voor mensen. “Wij willen dat mensen de natuur in hun hart sluiten, maar dan moet je die wel kunnen ervaren”, zegt Jeroen. “We doen dat overigens alleen op plekken die tegen een stootje kunnen. Er zijn ook gebieden die rust nodig hebben.” Maar zelfs dat is een verschuivend fenomeen. “Vroeger dachten we dat kraanvogels 500 meter rust rondom hun nest moesten hebben, maar dat blijkt niet waar. Als er maar genoeg eten is en niemand ze doodschiet. Dat scheelt al heel veel.” ■

SANDER BAUER

Sander Bauer uit Uithoorn zet zich in voor een natuurinclusieve stad, als zelfstandig adviseur en als klimaatburgemeester.

TEKST: DEWI GIGENGACK BEELD: ROBERT ELSING

“Twee jaar geleden las ik een oproep in de lokale krant voor klimaatburgemeesters. Uithoorn bleek er nog geen te hebben. Ik heb me aangemeld via de website, heel laagdrempelig, en later kreeg ik bericht dat ik het was geworden. Het is een functie die goed aansluit bij wat ik al doe in mijn baan: ik adviseer lokale bestuurders en politici over natuurinclusief beleid. Dankzij de nieuwe Omgevingswet die begin dit jaar is ingegaan, kunnen burgers makkelijker opkomen voor natuurbelangen. Bijvoorbeeld door hun mening te geven over plannen van de gemeente. Tegelijkertijd merk ik dat er nog onvoldoende ecologische basiskennis is, ook bij politici. Dat zie ik bijvoorbeeld terug in lokale beleidsvoorstellen en opdrachten die projectontwikkelaars

krijgen. Zo las ik een plan voor daktuinen voor amfibieën. Kikkers op je dak, maar hoe komen die daar dan? Van zoiets krijg ik echt kortsluiting. Gelukkig mag ik ook meedenken over oplossingen. Zo hoop ik zulke missers te helpen voorkomen.”

Geen groen netwerk

“In Uithoorn is de natuur versnipperd en niet zo gevarieerd. Het ontbreekt aan een groen netwerk waarin soorten zich kunnen verplaatsen. Als klimaatburgemeester doe ik voorstellen voor plekken waar inheemse planten kunnen worden geplant, om die ecologische structuur te versterken. Ik ben bijeenkomsten voor milieubewuste millennials in Uithoorn aan het opzetten en ik voer gesprekken met inwoners, zoals op de Klimaat-

markt. Daarnaast probeer ik ook online zichtbaar te zijn, bijvoorbeeld door stukken te schrijven op LinkedIn.”

Elkaar versterken

“Maar het klimaatburgemeesterschap is niet altijd een feestje, ik krijg ook weleens beledigingen naar mijn hoofd. Prima als je het met mij oneens bent, maar reageer niet je boosheid of frustratie op mij af. De eerste landelijke bijeenkomst voor klimaatburgemeesters afgelopen oktober was gelukkig juist een groep gelijkgestemden. We kunnen veel van elkaars initiatieven leren. Toch kun je niet zomaar een project in West-Friesland herhalen in Limburg, elke situatie is anders. Hoe kunnen we elkaar dan versterken? Daar gaan we de komende tijd mee verder.” ■

Niemand is voorstander van het onnodig laten lijden van dieren, maar tegelijkertijd rechtvaardigen we het

Happen naar vrede

De feestdagen staan voor de deur. Voor veel mensen is het menu dan een geliefd onderwerp. Tijdens kerst wordt veel vlees gegeten en de gerechten mogen dan bijzonderder zijn. Denk aan 'wild', zoals konijnenboutjes uit de supermarkt. Als je net als ik bent opgegroeid met *Bambi*, dan snap je dat sowieso al niet. Dit jaar ben ik 10 jaar veganist. Voor mij is de menukeuze dus gemakkelijk: plantaardig!

Nu ben ik erg van het vieren, samen stilstaan bij vrede en geluk. Waarom doen we dat niet iedere dag? Toch knaagt nog steeds dat ongemak. Is kerst wel zo vredig als 'we' massaal vlees eten? Simon van Teutem schreef voor *De Correspondent* over de Nederlandse vee-industrie. De cijfers zijn schrikbarend: we doden in Nederland 1,5 miljoen kippen, 45 duizend varkens en 5 duizend koeien per dag. In totaal worden dagelijks 1,7 miljoen dieren geslacht. Dit heeft een enorme impact op in de eerste plaats de dieren, maar ook op mensen en onze planeet. Wat kunnen (non-fictie)boeken ons vertellen over onze relatie met vlees?

Afwijken van de norm

Ooit aten we dieren (2019) van Roanne van Voorst is een heuse evergreen in het

genre. Het zal flexitariërs, vleeseters én veganisten aanspreken. Al in de inleiding zet ze stevig de toon: "Jij en ik, wij behoren tot de generatie die gaat meemaken dat het in grote delen van de wereld verboden wordt onnodig dierenleed te veroorzaken. Dat betekent dat het eten en gebruiken van vlees of andere dierlijke producten straks misschien nog wel mogelijk zal zijn, maar heel erg duur wordt, en lastig. Het zal een keuze zijn die afwijkt van wat normaal is; een keuze

Is kerst wel zo vredig als 'we' massaal vlees eten?

ook, die in eerste instantie door de meeste mensen zal worden afgekeurd. Maar of je nu vóór zo'n enorme verandering bent of tegen maakt eigenlijk niet uit – het gebeurt al, het is niet tegen te houden, we zitten er middenin."

Het boek biedt een goede introductie om kritisch te kijken naar je eigen eetgewoontes. Je volgt Roannes reis naar het

veganisme, maar ook een futuristisch verhaal: een stukje fictie om te proeven hoe en vooral met welk gevoel men in de toekomst denkt over het verleden.

Hondenmelk

Dierethicus Willem Vermaat zoomt in zijn boek *Waarom we geen hondenmelk drinken* (2021) in op onze samenleving. Hij gebruikt daarbij begrippen zoals carnisme en speciëcisme. Carnisme – het idee dat het gebruiken en eten van dieren en dierlijke producten normaal – is volgens hem een ideologische keuze die niet samengaat met menselijke waarden. Niemand is immers voorstander van het onnodig laten lijden van dieren, aldus Willem, maar tegelijkertijd rechtvaardigen we het in onze samenleving.

Een goede manier om speciëcisme uit te leggen, is door eens te kijken naar wat Willem de 'carnistische cultuur' noemt. In Nederland hebben we een bepaalde omgang met verschillende diersoorten. Geen boer die eraan denkt om een hondenmelkveehouderij te beginnen. Zo is het ook ondenkbaar dat honden en katten naar slachthuizen worden gestuurd; zij dienen als gezelschapsdieren weer een ander doel voor mensen.

Het boek kan je ogen openen en laten inzien dat je voor iets anders kunt kiezen. "Het gebruiken van dieren is een keuze. Geen keuze maken is kiezen voor de status quo. Je kunt je niet verschuilen achter het idee dat bepaalde dingen nou eenmaal zo zijn, achter begrippen als 'normaal', 'natuurlijk' en 'nodig'. Er is geen neutrale optie. Niet wat betreft koeien (of honden) gebruiken voor melk en niet wat betreft welk gebruik van dieren dan ook."

Onze band met dieren

In *Onder de beesten* (2023) nemen Roel Binnendijk en Jeroen Siebelink je mee in de missie van Roel. Hij werkte undercover bij bedrijven in de bio-industrie om de verschrikkelijke misstanden daar bloot te leggen middels videobeelden. Het boek maakt een werkelijkheid waar de meeste mensen van weggijken concreet en tastbaar.

Ook hier komen we de macht tegen die in onze keuzes besloten ligt. "Ons egoïsme is geïnstitutionaliseerd. We zijn vergeten dat elke keuze die we maken gevolgen heeft. Een causaliteit met alles wat om ons heen ligt. De natuur, de dieren, de aarde, met wie we onlosmakelijk verbonden zijn. Alles wat kwetsbaar

is, alles waar we gemakkelijk mededogen voor zouden kunnen opbrengen, omdat ook dat in ons zit. Omdat we diep vanbinnen heus wel weten dat het onverstandig is om een levend wezen te onderdrukken, te exploiteren. Een dier met wie we een innige band onderhouden en die we zo graag aanhalen. Een band die we, zodra het ons even niet uitkomt, voor het gemak zo weer doorsnijden." Het is een ingrijpend boek. Roels worstelingen en fijngevoeligheid raken je diep. Jeroen schrijft uiterst gebalanceerd, de taal in het boek is scherp afgesteld en komt precies over wanneer het moet.

Een gewoonte veranderen gaat niet vanzelf. Neem er de tijd voor. Speel met de gedachte om het deze feestdagen eens over een andere boeg te gooien. Een bord zonder (dieren)leed kan zomaar eens een eerste stap op de weg naar vrede zijn. Betere tijden, ik gun het ons allemaal van harte! ■

Boekenliefhebber Rakesh Kalloe verdiept zich in de wereld van de literatuur. Ga mee op reis en zie hoe de natuurlijke wereld en boeken samenkomen.

Cultuurtips

Tentoonstelling TUINEN VAN DE TOEKOMST

In het Rotterdamse Nieuwe Instituut is een tentoonstelling gewijd aan de tuin. Tegenwoordig wordt die niet meer gezien als een stukje afgebakend land, maar als deel van een groter ecologisch geheel. Op welke manieren kunnen we tuinen beter maken voor bodem en biodiversiteit? Van guerilla gardening en permablitz tot verticale bossen. Te zien tot april 2025.

Podcast ZO KLONK NEDERLAND

In het tweede seizoen gaat deze Vroege Vogels-podcast 5 miljoen jaar terug in de tijd. Wat leefde er toen in Nederland? En hoe klonken die dieren en planten? Experts vertellen wat je zou zien alsof ze voor een reportage ter plekke zijn. Hoe het zou klinken, hoor je. Te beluisteren op de NPO-site en de podcast-apps.

Film NI CHAÎNES NI MAÎTRES

12 Years a Slave, maar dan over Frankrijk, zo wordt *Ni chaînes ni maîtres* ('Geen ketens geen meesters') beschreven. De film gaat over de slavernij in Mauritius, het toenmalige Île de France, en volgt een vader en dochter die op de vlucht zijn voor slavenhouders. Nu in de bioscoop.

Tentoonstelling PRIX DE ROME

Het werk van finalisten van de Prix de Rome is nu te zien in het Stedelijk Museum Amsterdam. Winnaar Jonas Staal nam propaganda onder de loep, vooral van koloniale rijken – van vroeger tot nu. Het eiland Ascension staat centraal, door Staal tot Empire Island gedoopt vanwege de lange koloniale geschiedenis. Te zien tot maart 2025.

HOY NO ESTAN
TODAS NUESTRAS
VOCES PORQUE
DESDE LA TUMBA
NO SE PUEDE GRITAR

Y AHORA
QUEREMOS QUEMARMOS
TODO

SOMOS el
de las que
YA NO ESTAN

QUIERO QUE
TODA NIÑA
SEPA QUE SU
VOZ PUEDE

HASTA YO
ENTIENDO
QUE NO ES
NO

no voy a
biar el
MUNDO
Juntas Si

NO
MUA
MORIR

“We hebben geen mannen nodig om illegale mijnbouw aan te klagen”

In de Ecuadoraanse Amazone eisen steeds meer vrouwen hun plek op in de door mannen gedomineerde politieke organisaties. Ze strijden voor vrouwenrechten en de bescherming van het Amazonewoud. Nemo Guiquita, Valeria Etzamarenth en Marlene Chimbo vertellen.

FOTO: TATIANA LOPEZ FOR NPR

Vrouwenmoord bestaat niet in de Ecuadoraanse Amazone. “Een boa heeft haar opgegeten, zeggen de mannen wanneer een vrouw in hun gemeenschap verdwijnt. Of een tijger.”

Nemo Guiquita – oorbellen gemaakt van veren, roze lippenstift en een aanstekelijke lach – haalt haar schouders op. “Ze houden zich van de domme. Maar iedereen weet wat er is gebeurd. Dat de vrouw mishandeld werd. Tot haar man haar op een dag dood sloeg.” Nemo, nu 39 jaar, strijdt al van jongs af aan voor de rechten van de oorspronkelijke bevolking van de Amazone. Ze is ook feministe en fel voorvechter van genderrechtvaardigheid en vrouwenrechten. Bij de Waorani, waartoe Nemo behoort, is vrouwenemancipatie iets waar mannen vooral de spot mee drijven. En dat geldt voor meer Amazoneculturen.

Verharding

Bijna acht op de tien vrouwen in de Ecuadoraanse Amazone krijgt te maken met gendergerelateerd geweld, volgens een onderzoek uit 2019. Minstens 138 vrouwen werden daarbij sinds 2014 ver-

moord, telde ontwikkelingsorganisatie Aldea. Het werkelijke cijfer ligt veel hoger, omdat van femicide zelden aangifte wordt gedaan. “In de afgelegen gemeenschappen is geen politiebureau of telefoonbereik. Vrouwen verdwijnen simpelweg. Voor hen bestaat geen gerechtigheid”, zegt Nemo.

Dat geweld houdt direct verband met de ontginning van grondstoffen in de Amazone. Om die conclusie te trekken volstaat een blik op de femicide-kaart die Aldea maakte: in de provincies met de meeste vrouwenmoord, Orellana en Lago Agrio, wordt ook het vaakst naar olie geboord. De komst van de olie-industrie naar gemeenschappen in het Amazonewoud versterkt de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, omdat het werk in die industrie door mannen wordt gedaan. Zij werken niet langer samen met vrouwen op het land maar verwerven zich een salaris, terwijl ook mannen van ‘buiten’ een baan vinden bij de grote bedrijven. Alcoholisme en prostitutie nemen doorgaans toe, terwijl de positie van vrouwen in de toch al patriarchale

gemeenschappen nog verder verzwakt. Het gevolg is een toename van huiselijk geweld, vaak onder invloed van alcohol. De mannen uit de gemeenschappen grijpen naar de fles, en reageren zich af op hun vrouwen en kinderen.

“We leiden vrouwelijke gemeenschapsjournalisten en activisten op, die nu met hun reportages misstanden aankaarten”

Onderwijzen in leiderschap

Lange tijd hielden de vrouwen hun mond hierover dicht, maar dat is aan het veranderen. Een nieuwe generatie vrouwen verheft haar stem, eist een plek op binnen politieke organisaties en geeft trainingen in vrouwenrechten en leiderschap.

Nemo is een van die vrouwen. Ze werkte voor verschillende vrouwenorganisaties en schopte het tot vicepresident van de politieke organisatie van de Waorani, waar ze onder andere initiatieven voor vrouwelijk ondernemerschap opzette. De afgelopen jaren was ze directeur Vrouw en Gezondheid van de CONFENIAIE, de overkoepelende organisatie van alle oorspronkelijke bevolkingsgroepen – elf in totaal – die de Amazone rijk is. Daar richtte ze de school Antisuyo Warmikuna op, waar vrouwen uit de hele regio les krijgen in vrouwenrechten, leiderschap en milieuactivisme. Nu geeft ze trainingen in leiderschap en vrouwenrechten aan andere Amazonevrouwen, in

opdracht van verschillende ngo's, naast haar werk als activist.

“Vrouwen bevinden zich altijd in de frontlinie van de verdediging van ons land. Toch wordt onze stem nooit gehoord. Daarom ontstond het idee om vrouwen te onderwijzen in leiderschap”, zegt Nemo. Zo leren de vrouwen wat hun rechten zijn volgens de Ecuadoraanse wet, en hoe ze een schending daarvan aan de kaak kunnen stellen. “We hebben geen mannen nodig om bijvoorbeeld illegale mijnbouw aan te klagen. Dus leggen we uit hoe je foto's en filmpjes kunt maken met een telefoon en aangifte van een misdrijf kunt doen hier in Puyo. Ook leiden we vrouwelijke gemeenschapsjournalisten en activisten op, die nu met hun reportages misstanden aankaarten.”

Als directeur van de CONFENIAIE organiseerde ze ook bijeenkomsten om te praten over vrouwenrechten, zoals het recht op een gezond lichaam. “We leggen de vrouwen uit dat ze geen toestemming van hun man nodig hebben om zich te laten onderzoeken door een gynaecoloog. En dat zij zelf kunnen beslissen met wie ze naar bed gaan.”

Het woord van god

Maar er is nog een wereld te winnen voordat vrouwen hun rechten kunnen doen gelden. Sommige groepen blijven vasthouden aan gebruiken als het uithuwelijken van kinderen, en het recht op het hebben van meerdere vrouwen voor mannen. In enkele culturen is geweld tegen vrouwen zelfs toegestaan. “Bij de Shuar hebben mannen het recht om hun vrouw te vermoorden als ze zich ‘slecht gedraagt’. En vrouwen kunnen hun man niet verlaten wanneer ze met iemand anders willen zijn.”

Waar komt het machismo in Amazoneculturen vandaan? “Dat is een vraag die we ons vaak gesteld hebben, in vrouwencirkels, en pratend met onze grootouders”, zegt Nemo. “Tijdens die

“Ik zei tegen mezelf: dit is een kans om te leren”

Marlene Chimbo was vice-prefect van de provincie Napo. Ze opende het enige blijf-van-mijn-lijfhuis voor slachtoffers van huiselijk geweld in de wijde omtrek.

“Natuurlijk”, antwoordde Marlene Chimbo, toen ze werd gevraagd als kandidaat vice-prefect, het op een na hoogste ambt als provinciebestuurder in Ecuador. Het aanbod werd haar min of meer in de schoot geworpen. Een combinatie van verdienste en timing. “De verkiezingen waren al dichtbij en ze hadden nog geen kandidaat voor de functie. Op dat moment werkte ik voor het Centrum voor de Ontwikkeling van Kinderen, waar ik ouders informeerde over hun burgerrechten en kinderdagverblijven opzette. Vanwege dat werk werd ik voorgedragen als raadslid, en zo kwamen ze bij mij terecht.”

Politieke ervaring had ze niet. Toch besloot ze de sprong te wagen. “Ik wist dat het moeilijk zou worden. Ik ben Kichwa, vrouw, en ik kende de politieke wereld niet. Maar ik zei tegen mezelf: dit is een kans om te leren, om iets gedaan te krijgen op bestuursniveau. In mijn werk in de gemeenschappen had ik gezien hoeveel behoefte kwetsbare bevolkingsgroepen hebben aan steun van de overheid, maar dat die steun nooit komt.”

Het duurde even voordat Marlene, de eerste vrouwelijke Kichwa vice-prefect van Napo, haar draai vond. “In het begin had ik geen idee wat ik moest doen. Ik volgde maar gewoon de prefect. Tot een vrouw me vroeg waarom ik geen eigen planning had. Ze vertelde me dat ik als vice-prefect een dienstauto en team tot mijn beschikking had. Die middag zei ik tegen de prefect dat ik voortaan zelf op pad zou gaan.”

In de daaropvolgende jaren zette ze projecten op voor kansarme jongeren en bouwde een centrum voor de vrouwen in haar gemeenschap. Ook opende ze het eerste en nog steeds enige blijf-van-mijn-lijfhuis in de wijde omtrek. “In de gemeenschappen zag ik hoe de vrouwen leden onder huiselijk geweld, maar door economische afhankelijkheid niet weg konden. Als ze al aangifte doen, halen ze hun mannen een paar dagen later weer uit de gevangenis, omdat ze niet weten hoe ze alleen kunnen overleven. Dat moet veranderen.”

In het midden: Nemo Guiquita

“Veel mannen denken dat vrouwen niet kunnen besturen”

Valeria Etzamarenth strijdt voor een gelijke positie voor vrouwen binnen de politieke organisatie van de Achuar.

“Je gaat verliezen”, zeiden haar ooms toen Valeria Etzamarenth haar deelname aan de verkiezingen voor de regering van de Achuar aankondigde. Maar ze liet zich niet ontmoedigen, en won glansrijk. Ze werd vice-president, de tweede keer dat een Achuarvrouw die rol vervulde. “Veel mannen denken nog dat vrouwen niet kunnen besturen. Toch komt daar beetje bij beetje verandering in. Tot 2016 was nog nooit een vrouw vice-president geweest.”

Leiderschap uitoefenen was lange tijd onmogelijk voor Achuarvrouwen. “Het heeft decennia geduurd totdat de mannen vrouwelijke leiders in hun gemeenschappen accepteerden”, zegt Valeria. Vrouwen hebben traditioneel weinig in te brengen over de besluiten die genomen worden in de gemeenschapsvergaderingen. “De politieke discriminatie is groot. Neem de aanleg van wegen naar onze gemeenschappen. Die hebben enorme consequenties. Als je het aan de vrouwen vraagt, zeggen ze dat ze die wegen niet willen, omdat ze alles veranderen. Ons thuis, ons wereld-

beeld, onze taal en cultuur. Maar onze mening wordt niet gevraagd. De mannen besluiten.”

Valeria stuitte op grote weerstand onder haar mannelijke medebestuurders. “De enige die beslissingen neemt, ben ik”, zei de president. En hij was van mening dat ik als vrouw geen betalingen mocht autoriseren. Daar werd ik soms wel moedeloos van. Maar na lang praten konden we het toch eens worden.”

Als vice-president richtte Valeria zich onder andere op het versterken van de positie van de vrouw, met workshops over ondernemerschap. Ze won een beurs van de ngo Conservation International voor haar project om een vereniging voor vrouwen op te zetten, binnen de politieke organisatie van de Achuar. Dat bleek een brug te ver voor de mannen. “Toen de nieuwe regering de macht overnam in 2023, zei de president simpelweg dat mijn project niet doorging, en dat ze de beurs maar aan iemand anders moesten geven. Dat was een grote desillusie. Ook Conservation International liet me in de steek. Zij zeiden dat ik dan maar een ander project moest bedenken. De vleugels die ik aan het uitslaan was, braken toen af.”

Inmiddels is ze over de teleurstelling heen. “We moeten geduld hebben. Ons moment komt nog. Als vrouwen moeten we ons verenigen en van binnenuit ons leiderschap versterken. Niet om te concurreren met de mannen, maar om mee te doen, voor de toekomst van onze organisatie. Bij de volgende verkiezingen gaan we voor het presidentschap.”

gesprekken kwamen we tot de conclusie dat het patriërchaat een gevolg is van het kolonialisme. Volgens onze oma’s was voor de Spaanse verovering het werk bijvoorbeeld gelijk verdeeld. Dat veranderde toen het gedachtegoed van de katholieke kerk aan de mensen werd opgelegd, waaronder de rolverdeling van de taken thuis.”

Door vreemde wendingen van het lot was Nemo’s oma, Dayuma, de eerste Waorani die zich tot het Christendom bekeerde. In de jaren 60 van de vorige eeuw waren de Waorani de laatsten waarmee ‘contact’ werd gelegd door de buitenwereld. Het was Dayuma die de missionarissen naar haar gemeenschap leidde. Bij die ontmoeting verspreidden de missionarissen niet alleen de boodschap van God, maar ook polio. Veel Waorani overleden.

Toen de epidemie was uitgewoed, verplaatsten de missionarissen de overgebleven Waorani naar het zuidelijker gelegen Pastaza. Kort daarna bouwden Amerikaanse oliebedrijven de eerste boorplatforms in het gebied dat de Waorani achterlieten. “Ze zeiden dat ze ons het woord van God wilden leren, zodat we geen oorlog meer zouden voeren met andere clans. Maar daarmee maakten ze ook de weg vrij voor oliebedrijven als Shell en Texaco die tot dan toe nooit naar olie hadden kunnen boren omdat de Waorani geen indringers duldden in hun territorium. Ze ervoeren het lawaai en de ontbossing als spiritueel geweld en vielen hen daarom aan met speren.”

Vele oliemaatschappijen zouden volgen. “Uiteindelijk kwamen we tot de conclusie dat de missionarissen kwade bedoelingen hadden. Niemand komt om te helpen. Ze komen om ons gebied te vernietigen en zich te verrijken.” De strijd voor vrouwenrechten is voor Nemo onlosmakelijk verbonden met de verdediging van de natuur. “Wij staan direct in verbinding met het oerwoud. Vrouwen

“Vrouwen moeten vaak scheiden als ze een leidersrol op zich willen nemen”

zijn degenen die water halen, de was doen in de rivier, voedsel verbouwen in de moestuin. Het bos is voor ons geen olieput of goudmijn, maar ons leven, onze apotheek, onze tempel. Wanneer ze bomen kappen, of onze rivieren vervuilen met kwik voor goudwinning, dan voelen we ons daar ziek van, omdat het evenwicht van het woud verstoord is.”

Dromen en ambities

Eenvoudig is die strijd niet. “Als vrouw moet je twee of drie keer zo hard werken om een leiderschapspositie te bemachtigen”, zegt Nemo. “Wij hebben hooguit de middelbare school afgemaakt. Alleen de mannen mogen studeren. Dus je begint al met een achterstand. Het zijn gigantische barrières die je moet overwinnen.”

Daarbij leidt hun emancipatiestrijd veelal tot conflict thuis. “Het machismo is een structureel probleem in onze cultuur. Wie gaat er voor de kinderen zorgen, of het huis schoonmaken, zeggen ze dan. Een man die luiers verschoont, of *chicha* (een drank van gefermenteerde cassave) bereidt, dat is ondenkbaar, een totale vernedering. Als vrouw heb je geen dromen of ambities. Je trouwt en krijgt kinderen en dat is het.”

Kinderen

“Het gevolg is dat veel vrouwen moeten scheiden als ze een leidersrol op zich willen nemen. Er is geen man die je daarin zal steunen.” Nemo kan daar zelf over meepraten. Haar huwelijk liep op de klippen, waarna haar ex-man ook nog eens de voogdij over de kinderen won in een door hem aangespannen rechtszaak. “Hij klaagde me aan omdat ik de kinderen zou verwaarlozen door mijn werk. We hadden een jaar lang ruzie, nu is het gelukkig weer rustiger en kan ik de kinderen zien.”

Nemo vestigt haar hoop op de komende generaties om culturele veranderingen teweeg te brengen. “Bij de ouderen zijn het machismo en de traditionele gebruiken te diep ingesleten. Wanneer we mannelijke leiders uitnodigen voor onze trainingen dan maken ze grappen, ze zeggen: moet ik voor deze onzin komen opdrijven? Daarom richten we ons op de jongeren. Op school en thuis. Als we iets willen veranderen, dan moeten we bij de kinderen beginnen.” ■

SHIVAN

Tegengif

Ons politieke klimaat wordt met de dag zorgwekkender. Ongegeneerd racisme en islamofobie uit de monden van ‘s lands hoogste bestuurders leidt tot polarisatie. Het maakt Nederland killer. Tegelijkertijd lijkt ‘groene groei’ het hoogst haalbare om de klimaatcrisis te bestrijden. Er is amper aandacht voor klimaatvluchtelingen of kleine eilanden zoals Bonaire die hoge klimaatrisico’s hebben. Het klimaatprobleem wordt aangepakt zolang het de BV Nederland dient.

Het kabinet wil dat Nederland aantrekkelijk blijft voor bedrijven om te investeren in verduurzaming. Klimaat betekent vooral investeringsklimaat. Helaas zitten er aan dit ‘groen nationalisme’ ook nare randjes. In het hoofdlijnenakkoord worden ‘onze ondernemers’ gezien als ‘onlosmakelijk onderdeel van onze Nederlandse cultuur.’ Maar wat is eigenlijk de relatie tussen groene groei en nationalisme? Moeten we om de planeet te redden niet juist voorbij de ‘eigen grenzen’ kijken?

De regering pakt de klimaatcrisis aan met behoud van een kapitalistische economie met nationalistische sentimenten. De Joods-Duitse filosoof Walter Benjamin stelde in 1935 dat dit de basis is van hoe fascisme werkt. Ik schuw deze term niet, want ja, we moeten tegenwoordig ‘benoemen’. Benjamins bewering van toen heeft sporen in staatsregeringsbeleid. Groen nationalisme (of de engere variant: ecofascisme) gaat over het optuigen van liefdeloze grenzen. De Ander moet buiten worden gehouden (de Islam, klimaatvluchtelingen, overstromingen) en Ons Land moet worden geholpen (met groene banen en schone lucht). Mijn voorstel: laten we liefdevol strijden tegen dit kille grensdenken. Laten we strijden voor wat ik ecorechtvaardigheid noem, waar je ook woont in de wereld, gevoed door radicale liefde voor onze planeet en elkaar. We moeten ons verzetten tegen het idee dat de wereld bestaat uit vaststaande grenzen en groepen (‘puur volk’, ‘de natiestaat’, ‘onze economie’). Strijden tegen racisme en nationalisme is óók strijden tegen het laaghangend fruit van groene groei. Het is tegengif in tijden dat donkere wolken zich samenvakken boven BV Nederland. Laten we liefdevol strijden in de polder.

Shivan Jhagroe is universitair docent aan de Universiteit Leiden. Onlangs schreef hij het boek *Voorbij Duurzaamheid*.

Samen eten/Keti Koti Tafel

Eten is meer dan voeding alleen. *Down to Earth* gaat langs bij volkskeukens, buurtkamers en pluktuinen waar gekookt wordt met respect voor de planeet.

Intieme dialoog over racisme

Rituelen, een zangkoor, een gestructureerde dialoog en - niet te vergeten - een Surinaamse driegangemaaltijd. Dat alles zorgt tijdens de Ketu Koti Tafel voor een veilige sfeer om over racisme te praten.

TEKST: MICHIEL BUSSINK BEELD: KETU KOTI TAFEL

In een voormalig Jezuïetenklooster in de Maastrichtse binnenstad huist de mensa van de School of Business and Economics van de universiteit. Daar staan twee lange fleurig gedekte tafels met kleedjes, blauwe en gele servetjes, bakjes bananenchips, zoetzuur en flessen roze gemberbier. Vanavond schuiven zo'n 75 mensen aan voor de Ketu Koti Dialoogtafel: een driegangemaaltijd inclusief rituelen, zang en een gestructureerd gesprek over discriminatie en uitsluiting.

De deelnemers die zichzelf als zwart of van kleur omschrijven, wordt gevraagd bij de gele servetjes te gaan zitten. De overige, witte deelnemers nemen plaats bij de blauwe servetten. Ter opening van de avond zingt het Surinaamse vrouwenkoor Fri Yeye ('vrije geest'), begeleid door twee mannen op drums, een welkomstlied. Een van de vrouwen sprenkelt water uit een kalebas over de vloer: een winti-ritueel om goden, geesten, voorouders en de aarde te bedanken.

Verbroken ketenen

Jaarlijks wordt op 1 juli Ketu Koti ('verbroken ketenen', spreek uit als 'kettie kottie') de afschaffing van de slavernij gevierd. "Maar er was niet echt sprake van uitwisseling over wat kolonialisme doet en hoe het doorwerkt in ons dagelijks leven", vertelt Elias Simonse ter opening van de avond. Zijn moeder Mercedes Zandwijken besloot daarom zo'n 12 jaar geleden samen met haar man Machiel Keestra dialoogtafels op te zetten. Mede geïnspireerd door de tradities van Mercedes' Surinaamse ouders en die van de Sederavond van Machiels familie. Dan vierten de Joden de bevrijding van hun voorouders uit de Egyptische slavernij. Sinds zij hun initiatief startten, hebben op allerlei plekken in het land mensen samen aan tafel gezeten bij scholen, gemeentes, bedrijven en andere organisaties. In totaal meer dan 35 duizend.

Vanavond is de Universiteit Maastricht de samenwerking met Stichting Ketu Koti Tafel aangegaan. Aan de twee tafels zitten medewerkers en studenten van de universiteit en andere inwoners van Maastricht. Tegenover mij zit de Indiase student Isabelle Vaz, die een juridische master doet. Behalve dat ze nieuwsgierig was naar de Ketu Koti-aanpak, werd ze

"Er zijn niet vaak gelegenheden om in een vertrouwde omgeving over racisme te praten"

ook aangetrokken door de maaltijd, geeft ze wat besmuikt toe: "Ik hou van Surinaams eten, dat is sterk beïnvloed door de Indiase keuken."

Intieme kennismaking

Op tafel staat voor de eters een piepklein bamboe bootje met daarin houtige strookjes. Kwasi bita, een kinine houdende plant uit Suriname. Simonse vraagt de deelnemers een strookje in de mond te steken en de bittere smaak te proeven, refererend aan wrange tijden uit het verleden. Terwijl het koor een treurlied zingt, smeren de tafelgenoten die tegenover elkaar zitten elkaars polsen in met een beetje kokosolie, bedoeld om de pijn weg te nemen die onze voorouders werd aangedaan of juist toebrachten. Een intieme kennismaking, ter voorbereiding op de dialoog. Onder de pindasoep, het voorgerecht, wordt de eerste vraag van de dialoog voorgelezen. "Deel een gebeurtenis met je tafelgenoot waarbij je stilzwijgend getuige was van discriminatie of een discriminerende opmerking." Na 1 minuut stilte geven de tafelgenoten elkaar antwoord. Bij de Heri Heri, het hoofdgerecht met onder andere cassave, kookbanaan, boontjes en bakkeljauw, volgt vraag twee: "Deel een ervaring waarbij het je gelukt is

om je uit te spreken toen je getuige was van discriminatie." Het toetje is Bojo, een sponzig Surinaams cakeje van geraspte cassave, kokos, rozijn en suiker. Met de zoete smaak van vrijheid, maar ook een pijnlijke geschiedenis. Suikerriet was ten tijde van de slavernij een van de belangrijkste Surinaamse exportgewassen. Het herinnert ons eraan dat de huidige Nederlandse rijkdom voortvloeit uit een koloniaal verleden. De slotvraag: "Hoe wil je je handelen aanpassen ten behoeve van de strijd tegen racisme en discriminatie en wat heb je daarbij nodig van de ander?"

Tussen de gangen door zingt Fri Yeye liederen. Muisstil is het juist als twee deelnemers plenair indringend vertellen over hun ervaringen met discriminatie en racisme. Zoals die keer dat de Nigeriaanse echtgenoot van een van hen, zelf een witte vrouw, werd aangehouden. Zijn rijbewijs werd ingenomen omdat het ongeldig zou zijn, waarvoor hij bovendien een boete kreeg. Hij had het rijbewijs volgens de officiële kanalen laten omzetten van Nigeriaans naar Nederlands, maar dat werd niet geloofd. Dat veranderde toen de vrouw ter plekke op de plaats delict verscheen; zij kreeg zonder omhaal het rijbewijs van haar man weer terug.

"Er zijn niet vaak gelegenheden om in een vertrouwde omgeving over racisme te praten", zegt Isabelle Vaz na afloop van de Maastrichtse Ketu Koti Tafel. "Hier, vanavond kon het." In India behoort ze tot een christelijke minderheid die in het

Bojo

Ingrediënten: 180 gram boter - 1 kg geraspte cassave - 400 gr geraspte kokos - 400 ml kokosmelk - 1 blik gecondenseerde melk - 125 gr suiker - 16 gr vanillesuiker - 6 ml amandelessence - 3 ml rumessence - 10 gram kaneel - 100 gr rozijnen - snufje zout.

Bereiding: smelt de boter. Meng alle ingrediënten in een kom. Vet een bakblik (35 bij 20 bij 6 cm) in en bekleed met bakpapier. Stort het beslag erin. Bak de Bojo in ongeveer 1 uur op 170 graden mooi goudbruin. Voor 12 personen. *Nyan switi!*

kastenstelsel als minderwaardig wordt gezien. Nu ze 4 jaar in Nederland woont, weet ze hoe het is om als iemand van kleur gediscrimineerd te worden. Deze avond was waardevol, maar daar zou het volgens haar niet bij moeten blijven. Of zoals een van de andere deelnemers het verwoordde: "De mensen die hier zitten, zijn bereid zich open te stellen. Hoe bereiken we ook de mensen die niet hier zijn?" ■

DENK JE NA OVER JE TESTAMENT?

Een open gesprek zonder verplichtingen kan heel verhelderend zijn.

Ik help je graag bij:

- het inventariseren van je wensen,
- het geven van advies en praktische hulp,
- de voorbereidingen wanneer je naar de (online) notaris gaat,
- hoe je een goed doel opneemt in je testament.

Ga vrijblijvend met me in gesprek en ontdek wat ik voor je kan betekenen.

Bel tijdens het spreekuur op vrijdagen tussen 10 en 11 uur op 020 5507 424, maak een afspraak via esther.martens@milieudefensie.nl of ga naar bit.ly/gesprektestament

ONLINE INTRODUCTIE: WELKOM BIJ MILIEUDEFENSIE

 ELKE WOENSDAG
 20:00 - 21:00 UUR

Online introductie

Iedere woensdagavond om 20:00 uur kun je ons online ontmoeten. In een uur nemen we je mee in de missie en campagne van Milieudefensie, en ontdekken we samen hoe jij actief kunt en wilt worden in onze beweging.

Meld je aan

Scan de QR-code voor alle data, of ga naar veranderaars.milieudefensie.nl/agenda.

MELD JE AAN!

*In de agenda vind je de actuele data.

Brieven

Geld houdt ons gevangen

In DTE85 vertellen Femke Groothuis van stichting Ex'tax en Hans Stegeman (hoofdeconoom bij Triodos Bank) over hun oplossingen voor de moeizame weg naar een circulaire economie. Zij brengen een toekomstige circulaire economie misschien best wat dichterbij, maar zijn verre van structureel. Ze beperken zich tot dweilen en laten intussen de kraan wagenwijd open.

Die kraan is onze op eigenbelang en concurrentie gebaseerde economie. Ondernemingen pas mee in een belastingverschuiving als dat hun financieel belang dient. Evenzo gaan landen alleen mee in gemeenschappelijk bezit van grondstoffen als dat in hun straatje past. Bovendien betekent gemeenschappelijk beheer van grondstoffen niet automatisch dat dit beheer gericht is op een circulaire, laat staan regeneratieve productiewijze. Wel is de kans daarop aanzienlijk groter als ondernemingen, lokaal en mondiaal, zouden samenwerken. Maar dan moet ook nog de consument tot medewerking bereid zijn.

Het allergrootste obstakel bij dit alles is dat elke betrokkene zich uit lijfsbehoud concentreert op het eigen particuliere belang. En dan vooral op geld: het meest effectieve machtsmiddel voor dat doel tegenwoordig. Dat is de zelden genoemde reden waarom onze economie zo hardnekkig lineair en dus verspillend blijft. Om deze meer circulair te maken of een ander milieudoel te halen, bieden maatregelen in de trant van belastinghervormingen, prijsmechanismen of een tot enkele landen beperkt grondstoffenakkoord slechts een tijdelijke schijnoplossing (die overigens vaak ook nog zeer onrechtvaardige kanten heeft).

Geld houdt ons gevangen in een economie die ons denken en doen al veel te lang aan banden heeft gelegd. Laten we eindelijk eens serieus overwegen geld geheel af te schaffen. En vooral niet wachten op de 'vondst' van een circulair én rendabel businessmodel. Zoiets gaat onvermijdelijk, waar en wanneer dan ook, ten koste van medemensen, mededieren en de aarde.

Johan Huybregts (co-auteur Een wereld zonder geld en bezit)

Muziek maakt strijdbaar

Meer lezen over strijdmuziek uit de antikernenergiebeweging (zie DTE 84)? Stichting Laka heeft een enorme collectie: www.laka.org/music-from-anti-nuclear-movement/netherlands.

Dirk Bannink

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearthmagazine.nl of per post: Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Bijlo's lijstje

Gasunie

Bijlo heeft taart besteld, want de Gasunie wil in 2024 klimaatneutraal zijn. Dat is reden om feest te vieren, toch?

"Gasunie, goedemiddag..."

"Goedemiddag, met Vincent Bijlo. Mag ik u van harte feliciteren?"

"Jazeker, dat mag, maar, waarmee precies, als ik vragen mag?"

"Oooh, dat vind ik nou zo mooi, dat u er zo bescheiden over doet, want het is nogal wat, dat u aankondigt."

"Wat kondigen wij aan meneer Bijlo, en waarom belt u eigenlijk, u maakt toch tegenwoordig lijstjes in dat blaadje van Milieudefensie?"

1 "Ja, meestal maak ik lijstjes."

2 Voor deze keer maak ik graag een uitzondering, want...

3 Nou ja, vertelt u het zelf maar."

"Wat moet ik vertellen, iets over Russisch gas, u heeft wat ontdekt, waar een luchtje aan zit?"

"Nee nee, ik ben niet passief agressief, ik wil u alleen maar gelukwensen met het feit dat u een reuzenstap gezet heeft. Uw ecologische voetafdruk gaat van maat 46 nu naar maatje 28 straks! U denkt in 2045 klimaatneutraal te worden."

"O ja, denken wij dat?"

"Ja, dat denkt u, en dat waarderen wij zeer. Dat is voor ons een enorme opsteker, na dat

teleurstellende vonnis over Shell." "Eh, sorry meneer Bijlo, ik denk..." "Jaaa, u denkt dat dat gaat lukken. Waar zullen we de taart naartoe sturen? Uitstootvrije taart uiteraard, dat spreekt."

"Taart? Dat is toch nergens voor nodig."

"Vier nou eens iets, Gasunie, uw bijdrage aan een mooie, schone, groene, biodiverse wereld."

"Ik denk, ik denk toch dat hier sprake moet zijn van een misverstand."

"Misverstand? Geen uitstoot meer door aardgas in 2045, dat is toch fantastisch."

"Ja, een misverstand. Geen uitstoot meer door ons, dat bedoelen we. Wij leveren geen nettobijdrage meer vanaf 2045 aan de opwarming van de aarde, we zorgen dat er geen methaan meer vrijkomt bij het transport van aardgas, we gaan de stroom van de installaties in de havens waarin vloeibaar aardgas wordt gemaakt verduurzamen, we willen volhoudbaar opereren, en dat is lastig, maar we denken dat het gaat lukken."

"Ooo, hè, ik dacht dat er helemaal geen uitstoot van aardgas meer zou zijn in 2045?"

"Natuurlijk wel, en het liefst zo veel mogelijk, dan hebben wij genoeg werk. Hoe kunt u dat nou denken. De volgende keer misschien toch maar weer een lijstje maken, meneer Bijlo? Een fijne dag nog!"

HELP JIJ ONZE IMPACT TE VERGROTEN?

Ons werk voor het milieu en het klimaat vraagt een lange adem. Daarom is het voor ons heel belangrijk dat we voor langere tijd op je steun kunnen rekenen. Dat kan door te schenken met belastingvoordeel.

Wat is schenken met belastingvoordeel?

Het werkt zo: je schenkt minimaal 5 jaar jaarlijks een vast bedrag aan Milieudefensie. Dit leg je eenvoudig vast in een schenkingsovereenkomst. Zo zijn wij verzekerd van jouw steun. En krijg jij een deel van je gift terug van de Belastingdienst. Tip: je kan dit deel extra schenken zonder dat je daar meer voor betaalt.

Wil je weten hoe het precies werkt?

Kijk op milieudefensie.nl/schenken of neem contact op met onze relatiemanager Martine van der Heul via schenken@milieudefensie.nl

scan QR code

MATHIJS SCHENKT MET BELASTINGVOORDEEL

'Ik vind dat Milieudefensie onafhankelijk, eerlijk en zichtbaar moet kunnen blijven strijden voor een betere wereld. Ik wil graag kunnen zeggen dat ik heb geprobeerd om deze wereld beter door te geven aan de generaties na ons. Daarom schenk ik met een schenkingsovereenkomst een vast bedrag per jaar.'

